

MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ

Képek az emberek életéből

Életmódtörténeti diasorozat

I.

Diafilm
1994

A taneszköz beszerzését és használatát
a Műv. Min. 99 111—34/1982. VIII. számon engedélyezte

A diaképeket válogatta és az útmutatót írta:
Árpásy Csaba, dr. Porcsalmy János, dr. Szabolcs Ottó, dr. Waczulik Margit

Lektorálta:
dr. Bíró Ferencné, dr. Incze Miklós

Fotó, grafika:
Németh Ferenc, Székely Péter

Szerkesztette:
dr. Utasi István

I. A DIASOROZAT KÉSZÍTÉSE, FELHASZNÁLÁSA

A diasorozat pedagógiai indoka

A korszerűsített történelemtanítás az emberi történelmet lényegi totalitásában, valós összefüggésrendszerében kívánja bemutatni. Ez azt jelenti, hogy az eddigi iskolai anyagot képező, elsősorban gazdasági és politikai történet mellett, s ezzel összefüggésben mutatja és teszi elemzése tárgyává az egyes társadalmak s az ezeket alkotó emberek életviszonyait, életformáját.

Ezzel az a célja, hogy a történelmi-társadalmi mozgás egyes tényezőit sajátos belső viszonyrendszerében értesse meg, ahol a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek végső érvényessége és érvényesülése mögött mindig ott van az ember, az emberek társadalmi, életkörülményeivel, tudatával, vágyaival, törekvéseivel, küzdelmével a természettel, egymással és önmagával. Az ember, aki teremti, és akiért teremtődnek az új termelési és társadalmi viszonyok, az ember a kultúrák, civilizációk létrehozója, élője, alakítója, aki az alakítás folyamatában alternatívák előtt áll, amelyekben döntenie kell, amikért küzdenie kell. Ez a küzdelem alakítja gondolkodását, s gondolkodása alakítja életformáját. Ez a kórforgás jelenti azt a szoros összefüggésrendszert, ami az életmód, életforma és a gazdaság, a politika között fennáll. Ennek a szoros oksági és okozati viszonyrendszernek minél teljesebb bemutatása napjaink korszerűsített történelemtanításának a feladata, s ezt akarja teljessé tenni a további, távlati fejlesztés integrált történelemtanításának a koncepciója, amely épp a társadalmi mozgás lényegi totális bemutatásának igényével bevonja körébe a társadalomtudományokat.

Bevonja egyrészt, mint megismerési területet, másrészt, mint a megismerés sajátos oldalát, aspektusát. Így szélesedik ki a hagyományos történelemtanítás anyaga és megközelítési módja elsősorban a régészet, néprajz, szociológia, jog- és államtudomány, bizonyos mértékben a pszichológia és a filozófia anyagával.

A korszerűsítés tartalmi koncepciója tehát sürgetően követeli az emberi történelem minden oldalú összefüggéseinek feltárását, s ehhez a megfelelő anyag nyújtását az iskolák számára. A dolog pedig ott a legsürgetőbb, ahol legkisebb az oktatás hagyománya, azon a területen, ahol a múltban a legkevesebbet adtunk, s legkevesebb áll a tanár és tanuló rendelkezésére. Ez az emberek mindennapi élete, életformája, életmódja.

A jelenleg bevezetés alatt álló új tantervek azonban nemcsak a tartalmi, hanem a pedagógiai korszerűsítés igényeit is magukban hordozzák. Mind nagyobb mértékben szakítani kívánnak a történelemtanítás csupán narratív alapú hagyományaival, a történelemtanítás pedagógiájának középpontjába a történelmi valóság reprodukálását, a történelem anyagának elemzését állítják.

Ez az igény azt kívánja, hogy minél többet keltsenek életre a tanítás folyamatában az egyes korok, az egyes szituációk történeti jelenségeiből, s az ezt elemző tanulók, tanuló-kollektívák saját gondolkodási folyamatukkal, folyamatukon szellemileg munkálkodva (ha kell, nemcsak szellemileg tevékenykedve is) jussanak el az összefüggések felismeréséhez, a törvényszerűségek megértéséhez, a történelmi igazsághoz. Ehhez pedig elemzési anyagokra van szükségük.

Erre legkitűnőbb a korabeli történelem fennmaradt eredeti emlékeinek bevitele az iskolai oktatásba. Különösen jól használhatóak és hatásosak a képi emlékek. Ezért a korszerűsítés pedagógiai koncepciója miatt is különösen fontos egy életmódtörténeti diasorozat készítése és felhasználása.

Épp az életmód és életforma az, amit képi eszközökkel lehet leginkább életrekelteni. Sőt, bizonyos mértékig nincs is más eszköz a megelevenítésére. A képi bemutatás egy sor olyan tényezőt, vizuális megismerési lehetőséget hord magában, amit semmi más formában sem lehet pótolni. A színeket, formákat, s különösen a korabeli hangulatot csak képi anyagon lehet viszonylagos teljességében, valóságában bemutatni, érzékelteni. A milliónek olyan elemei tűnnek fel, amit elmondás, leírás, egy-egy fennmaradt tárgyi emlék hatására a legfejlettebb fantáziával sem lehet hűen pótolni. Az életmód, életforma bemutatására tehát képi eszközt kellett keresni. Amennyiben nem egy körülhatárolt témát, hanem az életforma-életmód változását kronológiai fejlődésében és horizontális társadalmi viszonyrendszerében akarjuk bemutatni, akkor egy nagyobb lélegzetű, mintegy 800 képből álló, diapozitív-sorozat kidolgozása látszik célszerűnek. Ez annál inkább lehetséges, mert a régebbi korok mindennapi életéről sok korabeli vagy hiteles korabeli leírás, különböző jellegű kép áll rendelkezésünkre. Ezeknek a tanítás igényei szerinti gondos válogatása és csoportosítása képes lehet a teljes történelmi folyamatot felelelni és a kérdéskörrel lényegi teljességben áttekintést adni.

A diasorozat jellege

Az életmódot bemutató sorozat témáját tekintve lényegi teljességre törekszik. Mindannak az elemezhető módon való bemutatására, ami a különböző korok emberei életviszonyaiból képileg megeleveníthető. Az embert természeti és társadalmi környezete, a mindennapi élet körülményei és tárgyai közepette mutatja be, ahol egyik oldalról a környezet, mint meghatározó tényező, másrészt az ember, mint a környezetet alakító tényező tűnik fel. A környezetet azonban csak háttér az embernek, mint társadalmi lénynek a bemutatásához, megismertetéséhez, megértéséhez. A különböző korokban a különböző helyeken és viszonyok között élő emberek, embercsoportok tipikus életviszonyait ábrázoljuk, lehetőleg korabeli, hiteles, konkrét emlékeken keresztül. Tehát mindig a konkrét, s konkrétságában az egyedi a bemutatás tárgya, de sohasem a különös, hanem a sajátosságában is tipikus egyedi, amelyben, mint cseppben a tenger, az ábrázolni kívánt jellemző benne foglaltatik, s érthetővé válik a tanulók előtt.

Az életmód, a sorozat totalitásra törő jellege miatt szélesen értelmezendő. Magában foglalja, foglalhatja az emberi kultúra, civilizáció egészét, a termeléstől a fogyasztásig, a táplálkozástól a gondolkodásig és a cselekvésig tartó széles spektrumban és sokoldalú viszonyrendszerben. Mindent, ami ebből a nagyon sokágú emberi környezeti és cselekvési valóságból képileg ábrázolható, s megismerése, megértése szükséges a tantervi célkitűzések megvalósítása szempontjából.

Az egészet két vonalon tekintjük át. Egyrészt a civilizációs-kulturális fejlődés kronológiailag is előrehaladó vertikális útján, másrészt az egyes időszakok különböző civilizációinak, kultúráinak egyidejű egymásmellettliségét és együttlétét, egy-egy korszak strukturális rajzában, sajátos horizontális együttléti rendszerében.

A válogatás szempontjai

A diasorozat jellege már önmagában meghatározta a válogatás körét. A mindennapi élet környezeti tárgyai, eszközei s az ezek közötti emberi mozgás emlékeiből állítottuk össze képsorainkat. Talán úgy lehetne egyszerűen meghatározni, hogy amivel éltek az emberek és akik éltek ezekkel az eszközökkel, milyen szokások közepette, azokat mutatuk be egymással való szerves összhangjukban. A válogatás alapvető szempontja tehát egyszerűen az volt, hogy mikor, hol, mi volt jellemző az adott konkrét embercsoport életviszonyaira, mi az, amivel leginkább ábrázolni tudtuk az adott konkrét emberi-társadalmi-környezeti valóságot, s csak ezután érvényesítettük a korokon és tereken átvívelő tematikus egységes bemutatás szempontjait. A válogatás alapja tehát mindig az adott konkrét jellemző, s ezen belül érvényesülnek a tematikus egységek, az összehasonlíthatóság szempontjai. Ezen belül gondosan ügyelnünk kellett arra, hogy az életkörülmények, az életmódok és formák minél többretű valóságukban kerüljenek bemutatásra és megvilágításra, s ebben a többoldalúságban legyen bizonyos tematikai egység.

1. Az élelmiszer – a táplálkozás

- a/ Mit termeltek?
- b/ Milyen eszközökkel termeltek?
- c/ Hogyan termeltek (a termelés folyamatai)?
- d/ Az étkezés élelmiszerei, főzés
- e/ Az étkezés eszközei
- f/ Az étkezés formái, ceremóniája
- g/ Az étkezés mennyiségi, minőségi tényezői

2. A ruházatkódás – a divat

- a/ A ruházati alapanyag-termelés növényi, állati bázisa
- b/ A ruhanemű, lábbeli termelésének eszközei
- c/ A termelés folyamata, s a közben létrejött társadalmi, munkafolyamati stb. kapcsolatok
- d/ A termelvények jellemző fajtái stb.
- e/ Az öltözködés formái, divatja, a különböző társadalmi osztályok, rétegek öltözködése
- f/ Az alapruházatkódás, díszítés, ékszerek, kozmetikai és hajviseleti szokások stb.
- g/ A ruházatkódás költségkihatása, mennyisége az egyes rétegeknél
- h/ A ruha, cipő stb. termelésében létrejött munkamegosztás, az iparok stb.

3. Az építkezés és lakás

- a/ A különböző társadalmi osztályok, rétegek, tájak épületei
- b/ Az épületek egyes funkcionális részei, kiegészítései
- c/ A táj, épület, környék, gazdaság az életmód együttesében
- d/ A lakás – belseje, nagysága, az egyes részek funkciója stb.
- e/ A bútortzat
- f/ Más lakberendezési tárgyak és használatuk
- g/ A lakás és az ember

4. A társadalmi érintkezés

- a/ A családi együttélés
- b/ A társadalom tagozódási rendszerei
- c/ Kapcsolat a munkaszervezésben
- d/ Kapcsolat a szabadidőben, a társadalmi érintkezésben

5. Társadalmi szokások

- a/ Szülés stb.
- b/ Házasságkötés – társadalmi tényezők, ceremóniák
- c/ Halál, temetés, örökség stb. ceremóniák
- d/ Ünnepek, kultikus szokások
- e/ Szórakozás, kikapcsolódás, sport

6. Művelődés – gondolkodás

- a/ A tanulás, az iskolázás módjai, formái
- b/ Ideológiák, hit, kultusz
- c/ Írók és olvasók
- d/ A modern tömegkommunikáció és az ember
- e/ Sportélet és az ember
- f/ Viselkedés szórakozás és társadalmi érintkezés közben

7. Mozgalmak

- a/ Az osztályharc mozgalmai
- b/ Vallásos csoportosulások, mozgalmak
- c/ Társadalmi, tudományos, kulturális mozgalmak
- d/ A társadalmi-mozgalmi élet fórumai
- e/ A mozgalmi jelképek és az ember

A szerkesztés és a csoportosítás elve

A szerkesztés alapvető elve a többirányú lényegi totalitás. A sorozatnak az ókor-tól napjainkig az életmód, életforma lényegi teljességét kell bemutatnia – ebből a legjellemzőbbeket, az iskolai tanítás szempontjából érzékelni a legszükségesebbeket. Ez a fajta teljességre törekvés két – persze egymással nagyon is összefüggő, más-más megközelítésű – kötöttséget rejt magában. Egyrészt a történelem autonóm tartalmi valóságában való lényegi teljesség válogatási, szerkesztési és csoportosítási elvét, másrészt a tananyag autonóm pedagógiai szükségletének az elvét. Ez természetesen az azt jelenti, hogy a szerkesztésnek, bár alapvetően a tanítás tantervi és tankönyvi igényeihez kell igazodnia, ugyanakkor semmiképp sem tapadhat ahhoz szolgáiban, határozottan figyelembe kell venni a történelmi lényegi teljesség bemutatásának szükségét.

A sorozat kronológiai teljessége azonban nem jelenti egyben a kronológiai mechanikus terjedelem azonosságát. Amíg a tartalmi lényeg meghatározása a történelmi totalitás, addig a méreti, aránybeli lényeg megállapításának alapvető szempontja egyrészt az életmód-életforma elemek, s az ezzel összefüggő eszközök és szokások egyre sokrétűbbé válása, s emlékei fennmaradása által meghatározott hiteles bemutatathatósága, másrészt a tanításban tantervileg meghatározott növekvő aránya.

A szerkesztés második alapelve – a lényegi totalitás mellett – épp ezzel a differenciálódással is összefügg, ez pedig – a lokális totalitás. A lokális totalitás a kronológiai teljesség mellett, s azon belül a jellemző régiók teljességét jelenti. A szerkesztés tehát először korszakokként válogat és csoportosít, az egyes korszakokon belül pedig a kor történelmi valósága szerinti jellemző régiók alapján bontja tovább az anyagot, hozza létre az egyes nagy korszakokon belüli regionális egységeket. A szerkezet alapja tehát a következő séma szerint képzelhető el:

	Történelmi korszak	
A korszakon belüli jellemző régió (civilizáció) emlékei	A korszakon belüli másik jellemző régió	3. jellemző régió

Elelmiszer-táplálkozás
Ruházkodás
Építkezés-lakás
Társadalmi érintkezés
Társadalmi szokások
Művelődés-gondolkodás
Mozgalmak

Az adott nagyobb korszakon belüli jellemző régiókon belül az alcsoportok azonosak. Természetesen a csoportokon belül – ha ez feltétlenül szükséges –, lehet újabb kronológiai bontást alkalmazni. Ezt az adott témán belüli egy korszakban bekövetkezett változások nagysága dönti el. Alapvető szempont mindenképpen a diasorozat történetisége és pedagógiai haszna, használhatósága, amely épp a lényegileg azonos, tematikával és csoportosítással a változás, fejlődés – vagy visszafejlődés – összehasonlíthatóságát teszi lehetővé. Így tesz ugyanis a sorozat egyszerre egy-egy civilizációt – nagyobb vagy mikrocivilizációt is – önmagában is érzékelhetővé és elemezhetővé. Ugyanakkor a civilizációk fejlődését, egymással való vertikális összefüggését, s egyben egymás mellett és együttélését, egymásra gyakorolt közvetlen hatását, horizontális összefüggéseit érzékelhetővé, elemezhetővé, megérthetővé teszi.

A szerkesztés harmadik szempontja – amely természetesen szoros összefüggésben van az előző kettővel –, a tematikai sokoldalú teljesség és korszakokon átlépő lényegi tematikai, felfogásbeli azonosság. Természetesen nem valami merev, konkrét tematikai azonosságról van szó, hanem az életviszonyok-életforma-életmód minden korszakon átvonuló természetes alapjainak a feltárásáról és bemutatásáról. Az életmód-életforma csoportokra bontásánál azokat a jellemzőket ragadtuk meg, amelyek oly mértékben részei az emberi életnek, hogy mindig és mindenütt megragadhatók, az alapvető emberi

létszükségleteket, a termelést, étkezést, ruházkodást, lakást, a társadalmi és társas érintkezést, a művelődést és a gondolkodást, s az ebből következő társadalmi cselekvést. Ez a csoportosítás felfogásunk szerint az életmód-életforma mindenkori és mindenütt meglévő léttípusait magába foglalja, vagy legalább foglалhatja.

A pedagógiai felhasználás kérdése

Az életforma-életmódtörténeti diasorozat a történelmi taneszközrendszer szerves részét képezi, ugyanakkor önmagában is szuverén egységet alkot.

A diasorozatnak be kell épülnie az iskolai történelmi megismerésbe, az oktatási folyamatba. A sorozat tehát pedagógiai funkcióját tekintve munkaeszköz, a tankönyv után a legfontosabb munkaeszközök egyike.

Jellegénél fogva sokoldalú és sokrétű munkára ad lehetőséget. Fontos, hogy a felhasználásának ezt a sokrétűségét hangsúlyozzuk, magyarazzuk meg, s átplántáljuk a gyakorlatba. Csak ily módon aknázhatjuk ki a tanítás mindennapjaiban az ebben a sorozatban lévő széles, tudatosan megtervezett lehetőségeket.

Az életforma-életmód a történelem egészének szerves része. Amikor tehát életmódról, életformáról szólunk, akkor ez mindig az egész történelmi folyamaton belül jelenik meg. Nincs életforma-életmód történelmi összetevői nélkül, s csupán a vizsgálat ismeretelméleti, módszertani szempontja miatt ragadható ki abból egy összetevő – a vizsgálat egy szakaszára, épp azért, hogy azután visszahelyezzük az egészbe. Ezzel a vizsgálatot sajátos aspektussal gazdagítjuk, ugyanakkor ennek a sajátos aspektusnak a szerepét, jelentőségét, s egyben tárgyi anyagát visszahelyezzük most már a tanuló tudatában is a nagyobb, szélesebb történelmi képbe, saját valóságos történelmi-társadalmi összefüggésrendszerébe. Ezzel is az analízis útján való pedagógiai megismerés, megközelítés útját járjuk, hogy ezek a konkrét analízisek tárgyi anyagot szolgáltatassanak a dolog önmagában és természetes összefüggéseiben való kisebb, és végső soron nagyobb szintézisének meggyőző, valós létrehozásához. Epp ezt szolgálja egyik oldalról az egyes képek információja, s a velük kapcsolatos megfigyelési és megoldási feladatok, másik oldalról a tanítási folyamatban együttes kezelésük a megismerés más forrásaival, eszközeivel, módjaival. Ezért, ahogy a sorozat tartalmilag szerves része az egész történelmi folyamat minden ágazatának, végső soron épp ebben az egészben nyer végső értelmet. Ugyanakkor, mint sajátos információs bázis, része az adott korszak iskolai teljes információs bázis-rendszerének. S ez az elv kell, hogy kifejeződjék a felhasználás folyamatában is, ahol a korszakra vonatkozó tanítási munka részeként, egészének egyik pedagógiaiilag szervezett faktorként kell használni, mint az erre legalkalmasabb, sajátos eszközt.

Erdemes egy pillantást vetni ennek a faktornak a sajátosságaira az oktatási folyamat szempontjából. Első sajátossága kétségtelenül tárgya; az, hogy a történelemnek egy olyan ágazatát, részét mutatja be, amely a hagyományos tananyagban kevésbé feldolgozott, amely kérdésben a tanulók iskolai információbázisa abszolúte és relative egyaránt szegényes.

Olyan sajátos terület ez, amelynek megismertetése történelmi és pedagógiai igény, azonban részben a tudományos feldolgozás hiánya, részben az iskolai tradíciók, a jórészt a bemutatathatóság képi jellege miatt kevésbé fordul elő a hagyományos taneszközökben, mint pl. a politika, gazdaság vagy kultúra. Ez a sorozat tehát nem kis mértékben információ-kiegészítő jellegű, olyan információkat szolgáltat, amelyek nincsenek, vagy kevésbé élményszerűen, megközelíthetően vannak a jelenlegi tantervi, tankönyvi dokumentumokban, megismertetésük és felhasználásuk azonban épp a sokágú, az integrált felé haladó történelmi látás, történelemtanítás szempontjából rendkívül fontos és jelentős. Épp ilyen

jelleghknél fogva részben direkt, másrészt indirekt módon jelentik a tanítás konkrét anyagát, ez a direktség és indirektség azonban nem befolyásolja, sőt nem is differenciálja felhasználásuk fontosságát és jelentőségét a konkrét oktatási folyamatban.

Az életforma-életmódtörténeti diasorozat azonban nemcsak tartalmi, hanem megismerési szempontból is szerves része az egésznek, az iskolai megismerési, megismerésre nevelési folyamatnak. Részben a megismerés sajátos tárgyából adódóan, az ebből következő megismerési folyamatok révén, részben pedig a tárggyal kapcsolatos sajátos megismerési módok folytán. Az életforma-életmód történetét a végső soron egységes történelemtudomány sajátos rész tudományai tárják fel. Épp az emberi-társadalmi mozgás e területének sajátos volta miatt alakultak ki feltárásának saját és sajátos történelmi jellegű diszciplínái, a néprajz, a régészet, a művészettörténet stb.

Ezek különbsége az iskolai életben hagyományos történelmi stúdiumoktól, a gazdaságtörténet, politikatörténet stb. különböző területeitől predestinált eltérő megközelítési aspektusában és módszereiben rejlik. Az életmódot, az életformát mi az iskolában is csak azokkal a módszerekkel tudjuk megközelíteni, amelyekkel a tudomány tárta fel azokat. Így, épp a diasorozatunk feldolgozásakor épp azzal kapcsolatban, új aspektusok, megismerési formák, módszerek kerülnek be a tanításba, az oktatási folyamatba. Ezzel élve maga az oktatási folyamat rendkívüli módon gazdagodik, a tanulók megismerési kelléktára, képessége kiszélesedik. Ez pedig a korszerű történelemtanítás alapvető kérdése. A történelemtanítás alapvető célja az emberi társadalom mozgásának lényegi totalitásában való megismerése, s ezen keresztül a mában eligazodni, az előtte lévő alternatívák között választani képes, társadalmilag tudatos és cselekvő ember nevelése. Ha ez így van, akkor alapvető a társadalom mozgástörvényeinek saját megismerési útján való felismerése, a megismerési módok ismerete és használni tudása, az önálló megismerésre képes és kész ember kialakítása, aki a dolgokat, jelenségeket igaz valójában és jelentőségében képes önállóan megismerni, ehhez rögződik megismerő képessége. Ehhez ad sehol másutt az iskolai oktatásba meg nem lévő területeket, anyagokat, megközelítési aspektusokat, módokat és módszereket az életmódtörténeti diasorozat, s a vele összhangban lévő más iskolai dokumentumok együttese. Ezzel a történelmi-társadalmi mozgás valóságának megközelítése saját sokoldalúságában és sokrétűségében teljessé tehető, ha a sorozattal tárgyának és készítői szándékának megfelelően dolgoznak az iskolában. Alapvető kérdés, hogy az aspektusok elemzésénél mindig a tartalomnak, a tartalom tudományos feltárásának, megismerésének adekvát módjait és módszereit alkalmazzuk.

A sorozat konkrét felhasználása természetesen a konkrét pedagógiai szituációtól függ, ezért erre nemcsak sablont, de még tanácsokat is kevésbé célszerű előre adni. A sorozat azonban eleve komplex felhasználásra készült, s bizonyos, hogy alkalmazásának lehetőségei kaleidoszkópszerűen sokrétűek, variációs lehetőségei gyakorlatilag szinte végtelenek. Így van ez egyrészt más azonos vagy rokontárgyú taneszközökkel való együttesükben, másrészt a nagy és sokoldalú képsoros sorozat esetében, önmagában is. Mi itt az önmagában való variálás néhány fő tendenciájára hívjuk fel a figyelmet, az egyszerűség és az áttekinthetőség kedvéért, sémán.

A variálhatóság fő útjai

MÁS TANESZKÖZÖKKEL

A tankönyvvel
Az olvasókönyvvel
Az oktatófilmmel
A megadott olvasmányokkal
Más diákkal
Egyéb iskolai szertári
eszközökkel
Iskolarádióval
Televízióval
Egyéb iskolán kívüli információforrásokkal

ÖNMAGÁN BELÜL —

Variációt a 9. oldalon
bontjuk ki részletesen

Természetesen a más taneszközökkel való variálásnál a gyakorlatban nem csupán, sőt általában nem egy "kiegészítő" taneszköz, hanem valamennyi rendelkezésünkre álló taneszköz számításba jön, válogatva belőlük, vagy egész együttesükben felhasználva az adott konkrét anyagrészt oktatási folyamatához. Ezért, ha csak az itt felsorolt területeket tekintjük, s nem bontjuk tovább az információforrásokat – amit könnyen megtehetnénk –, akkor is a variációkat tekintve csak a más taneszközökkel együtt való felhasználás kilencedik hatványán lévő képlete áll előttünk, a variációk tehát csak az eszköztípusok tekintetében is nyolcvanegyszeresek. Ha a típusokon belüli konkrét információhordozókat, tartalmi tényezőket tekintjük, akkor természetesen végtelenek.

Nézzük a továbbiakban a sorozat önmagán belüli variálásának fő irányait:

AZ ÖNMAGÁN BELÜLI VARIÁLÁS LEGFŐBB CSOPORTJAI

FOLYAMATÁBAN	KITERJEDÉSÉBEN	TEMATIKUS ÖSSZETEVŐI- BEN	TÁRSADALMI ÖSSZETEVŐI- BEN	TÉMÁK KÖZÖTTI
pl.	pl.	pl.	pl.	pl.
Az ősember élete	egy korszak étkezése pl. a XIX. sz. 2. fele	termelés	termelés	a dualista Magyarorszá- gon.
Az ókori Keleten étkezés	nyugat-európai angol	őskortól	más-más ku'túrákban	főzés – lakás – ruházkodás – társadalmi érintkezés összefüggései
A római konyha, étkezés stb.	magyar	napjainkig	egyidejűleg	a módos paraszt- ságnál,
A XX. sz. eleji francia konyha stb.	orosz			a polgárságnál,
	távol-keleti stb.			a nagypolgárság- nál,
				az értelmiségnél,
				az arisztokráciá- nál stb.

Könnyű belátni, hogy a sémán bemutatott öt főcsoport számos további alcsoportra osztható, s az egyes főcsoportok számos módon variálhatók egymással, s a megismerés során, majd különösen a nagyobb szintézisek létrehozásakor szükségszerűen találkoznak. Ezért állítjuk, hogy a sorozat belső összetevőinek, egyes darabjainak variálási lehetőségei az oktatás folyamatában gyakorlatilag végtelenek. Ennek pedagógiai kiaknázása már a felhasználó feladata.

1. Képek az emberiség történelméről
2. A történelem és a kultúra szerepe
3. A történelem és a kultúra szerepe a modern világban
4. A történelem és a kultúra szerepe a jövőben
5. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
6. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
7. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
8. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
9. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
10. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
11. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
12. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
13. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
14. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
15. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
16. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
17. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
18. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
19. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
20. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
21. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
22. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
23. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
24. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban
25. A történelem és a kultúra szerepe a mai világban

II. A DIAKÉPEK JEGYZÉKE

1. Képek az emberek életéből
Életmódtörténeti diaszorozat
(Peter Goodfellow grafikájának felhasználásával)
2. *Az őskori ember*
Svájci cölöpházak
3. Az agytérfogat és a gerincoszlop változása
4. Rekonstrukálás
5. Barlanglakás kívül és belül
6. A kő megmunkálása
7. Tűzgyújtás
8. Mai ház, nyilat készítő bennszülöttekkel
9. A nyilazás tanítása
10. Vadászat után
11. Halászat
Ősi halászeszközök
12. Az őrlés eszközei
13. Ősi szövészek
Szövés ma
14. Kemence rekonstrukció
15. Bronzkori edény, fegyverek, ékszerek, szerszámok
16. Magyarországi őskori eszközök
17. Az ősi csonthasználatról a vasiparig
18. Ékszerek
19. Emberábrázolások (Neolitikum)
20. Falfestmény (Tschatalhüyük)
21. Dolmen és készítése
22. Stonehenge
Egy rekonstrukció
23. *Az ókori Kelet*
Tut-Anch-Amon álarca
24. Mezőgazdasági munka ábrázolása Egyiptomban
25. Szántás Egyiptomban
26. Földművelés Kínában
27. Cséplés (nyomtatás) Egyiptomban
28. Vadászat Észak-Kínában
29. Egyiptomi pásztor
30. Egyiptomi asztalos
31. Datolyaszüret Mezopotámiában
32. Fonó nők Mezopotámiában
33. Úrnő és szolgája Egyiptomban
34. Hettita viselet (i.e. II. évezred)
35. Asszír lovas

36. Indiai férfi és női viselet (i.e. II. sz.)
37. Egyiptomi ház homlokzata
38. Egyiptomi ház metszete
Egy ház makettje
39. Babilon városa (rekonstrukció)
40. Tut-Anch-Amon életnagyságú szobra
41. Tut-Anch-Amon trónszéke
42. Tut-Anch-Amon fülbavalója és melldíszé
43. Tut-Anch-Amon koronája
44. Assurbanapli és felesége (i.e. VII. sz.)
45. Előkelő nő szobra Mezopotámiában
46. Férfi mellszobor (törredék)
47. Vándorló mezopotámiai család (i.e. kb. VII. sz.)
48. Két fejtaasz
49. Női ékszerek
50. Sumér maszk
51. Tut-Anch-Amon írókészlete
52. Az írás történetéből
53. Női zenészek Egyiptomban
54. Női zenészek egy asszír lakomán
55. Egyiptomi táncosnő
56. Hárem Indiában
57. Siratóasszonyok Egyiptomban
58. Kínai Nagyfal
59. *Az ókori görögök életéből*
Templom romok Delphoiban
60. A knosszoszi királyi palota
61. Vár (Mykéné)
62. Az athéni agora az i.e. II. században
63. Egy athéni ház főkapuja
64. Két kertés épület makettje
65. Görög köpeny és khiton
66. Görög női viselet
Övvel tagolt elegáns ruha
67. Női hajviselet és fejkötő
68. Két karkötő
69. Görög sisak (az ún. Miltiádész sisak)
70. Athéni ifjak hajviselete
71. Nő ékszeres és szépitőszeres ládával (vázakép)
72. Udvaron álló tűzhely
73. Fazék a tűzhelyen – Kolbászszűtő rác
74. Amforák
75. Színbort tartalmazó nagy edény – bortartó kratér
76. Athéni kút és használata
77. Kovácsműhely
78. Aranyműves üllője és kalapácsa
79. Hivatalos súlysorozat az agoráról
80. A peireioszi hajóépítőműhely makettje
81. Athéni pénzek (drakhmé, oboloszok)
82. Szavazó cserepek
83. Jellegzetes görög erőd (rekonstrukció)

84. Görög hadihajó (vázakép)
85. Görög gyermekjátékok
86. Arany sárlarc (Mykéné)
87. Dionüszosz papjainak üldőhelyei a színházban
Egy arkhón széke a színházban
88. Színházi belépőjegyűl szolgáló cserép
89. Terrakotta női maszk színházi használatra
90. Hügeia, Aszklepiosz lánya
91. Az egész család könyörgése Aszklepioszhoz
(dombormű)
92. Távolugrás, birkózás, gerelyhajítás
93. Birkózók
94. Táncosnő (vázakép)
95. Ugrás a bika hátára (krétai kultikus játék)
96. Apolló temploma Delphoiban és a színház
97. Az athéni kincsháza Delphoiban
98. *Élet a Római Birodalomban*
Via Appia
99. Faeke
100. Olajütő és szőlőprés
101. Kis gabonaörlő malom
102. Kenyér Pompejiből
103. Kocsma Pompejiben
104. Baromfivásárlás
105. Élelmiszerkereskedő, hentes
106. Tóga (Cato szobra)
107. Derékon felkötött tunica
108. Kisfiú tógában, nyakában bullával
109. Római asszony öltözete (derékon átkötött tunica és palla)
110. Különböző női hajviselet és fejkötő
111. Római ékszerek
112. A császárkori Róma makettje
113. A segoviai vízvezeték befejező kettős ívei
114. Pompeji. Via Abbonanza (a Bőség útja)
115. Pompeji. A Vettiusok házának peristylum
116. Fallal körülvett ebédlő
117. Két bérház
118. A boscorealei villa rustica rekonstrukciója kívülről és belülről
119. Nyílás és esővíztartó az atriumban
120. Kert Livia császárné villájából (részlet)
121. Az aquincumi közfürdő fűtőberendezése
122. Parázstartó és hordozható bronztűzhely
123. Lámpástartó
124. Centurio és legionárius fegyvereikkel
125. Hadihajó
126. Faltörő kos
Lövedéket hajító gép
127. Római hadijelvények
128. Őrtorony a határon
129. Késárús, köszörús

130.	Ezüstkorsó	84
131.	Világítótorony képe mozaikon	85
132.	Teherhajó makettje	86
133.	Utazókocsi	87
134.	Teherhordó hajó képe	88
135.	Aranypénzek a császárság korából	89
136.	Fémlemezekkel borított vasláda	90
137.	Játszó gyerekek	91
138.	A Colosseum belseje	92
139.	A Circus Maximus makettje	93
140.	Kocsihajtók	94
141.	Larok	95
142.	Könyvtár makettje	96
143.	Pergamentekercsek	97
144.	Viasztáblák, fedélbekötött pergamenkönyvek	98
145.	Római ifjú viasztáblával és íróvesszővel	99
146.	Iskolamester tanítványai	100
147.	Orvosi műszerek Pompejiből	101
148.	Szemorvos	102
149.	Gyógyszereszműhely, fogadalmi tábla a gyógyulásért	103
150.	Venus és a kis Amor	104

III. A KÉPEK CSOPORTOSÍTÁSA

a) *Élelem, táplálkozás, az élelem termelése:*

2., 6., 7., 10., 11., 12., 13., 14., 16., 24., 25., 26., 27., 28., 30., 31., 32., 72., 73.,
74., 75., 76., 99., 100., 101., 102., 103., 104., 105.

b) *Építkezés, lakás:*

5., 8., 37., 38., 39., 47.,
60., 61., 62., 63., 64., 98., 112., 113., 114., 115., 116., 117., 118., 119., 120.

c) *Ruházkodás, divat:*

15., 29., 34., 36., 42., 43., 44., 48., 49.,
65., 66., 67., 68., 69., 70., 71., 106., 107., 108., 109., 110., 111.

d) *Társadalmi érintkezés, szokások:*

9., 23., 33., 35., 40., 41., 45., 46.,
59., 77., 78., 79., 80., 81., 82., 83., 84., 85., 86., 87., 88., 89., 121., 122., 123.,
124., 125., 126., 127., 128., 129., 130., 131., 132., 133., 134., 135., 136., 137.,
138., 139., 140.

e) *Művelődés, gondolkodás, mozgalmak:*

3., 4., 17., 18., 19., 20., 21., 22.,
50., 51., 52., 53., 54., 55., 56., 57., 90., 91., 92., 93., 94., 95., 96., 97., 141., 142.,
143., 144., 145., 146., 147., 148., 149., 150.

IV. INFORMÁCIÓK, KÉPLEÍRÁSOK

1. *Képek az emberek életéből*

A sorozat nyitóképen Peter Goodfellow grafikáját láthatjuk (IPM, 1982. február)

2. *Az őskori ember*

Svájci cölöpházak

Kb. 4.000 évvel ezelőtt építették Unterhuldigenben, a Bodeni-tó partján.

A fákat még kőbaltával vágják ki, s azzal faragták ki a tartó cölöpöket és a gerendákat is.

A cölöpökre, a tóra épített házak a támadóval szemben több védelmet nyújtottak, mint a szárazföldre épített házak.

3. *Az agytérfogat és a gerincoszlop változása* (rekonstrukció)

1. A majomember

2. Előember

3. A neandervölgyi ősember

4. A cromagnoni ember típusa, az ún. homo sapiens

Koponya térfogatok: a majomembernél még 500 cm³, a neandervölgyi ősebernél 1.000 cm³, a homo sapiensnél már 1.300 cm³.

4. *Rekonstrukció*

A neandervölgyi ember koponyaleletének segítségével a tudósok az arcformákat elől- és oldalnézetben ábrázolva, hitelesen valószínűsítik a neandervölgyi ősember portróját.

5. *Barlanglakás kívül és belül*

a) Lakóbarlang a korai kőkorszakból (bejárati nyílása) a Sváb-Alb nevű vidéken. (NSZK)

b) Ősemegek és tevékenységük egy barlanglakásban.

6. A kő megmunkálása

A megmunkáláshoz kemény kőzetek (obszidián stb.) darabjait használták. Így készültek az ún. marokkövek, illetve szakócák, pengék, dárdáhegyek stb.

7. Tűzgyújtás

A tűz gerjesztése még most is, – a Fülöp-szigetek egyes vadon élő törzseinél – a képen látható módon történik. Úgy, ahogyan azt az ősember csinálhatta, tenyérrel, száraz fadarabkák összedörzsölésével.

8. Mai ház, nyilat készítő bennszülöttekkel

Ősi módon készül a nyíl, a ház ma is egyes afrikai bennszülött törzseknél.

9. A nyilazás tanítása

Ez is afrikai felvétel, egy primitív módon élő törzset ábrázol.

10. Vadászat után

Az elejtett vadról az állatbőr lenyúzása kőből pattintott kaparókéssel történik Délnyugat-Afrikában.

11. Halászat, ősi halászeszközök

A halászat egyik legősibb módja nyilazással, csontból kifaragott horoggal, esetleg szigonnyal történő fogás lehetett.

12. Az őrlés eszközei

Az ősközösség korának végén már a földművelés eszközeivel is találkozunk, különösen a folyók völgyében.

Tudatosan természetették a kenyérmagvakat is. Őrléséhez kezdetben őrlőkövet formáltak ki – csiszolással –, amivel a magvakat dörzsölték szét a kimélyített kőlapon.

13. Ősi szövészek – szövés ma

A fonás-szövés sem volt ismeretlen mesterség az ősközösség korában. A szövéshez szövészeket készítettek. Annak felső hevederlécéről függőleges fonalszálak csüngtek alá, s azokat átfűrt, formás kis kőnehezékekkel – orsókkal – feszítették ki. A keresztaszálakat – egy vetélővel – átfűzték a függőleges szálaikon...

14. Kemence rekonstrukció

Az őrlés által nyert lisztből tésztát, kenyeret gyúrtak, s azokat sárból, agyagból ki-képzett kemencékben sütötték ki.

(A rekonstrukció az ausztriai Aspernbén, az ottani Őstörténeti Múzeumban látható.)

15. Bronzkori edény, fegyverek, ékszerek, szerszámok

I.e. 3.000–1.000 év között a réz, a bronz (réz és ón ötvözet) és a vas előállításának használata lehetővé tette, hogy öntőformák kialakításával a használati tárgyakat, fegyvereket s az ékszereket is fémből készítsék. A dián látható fémedény (váza) a bronzkor végén Görögországban készült. Ezt a formájára nézve ún. kratér vázát egy fejedelem sírjában találták a régészek. Nyaki részét domborműves fríz díszíti és csigavonalas (volutás) fülek ékesítik. E váza formája, arányai, díszei, rendkívül esztétikusak.

Bronzfegyverek: kard, tőr, harci balta (fokos).

Ékszerek: karperec és ruhafogó díszek. (Palást, lepel, köpeny)

Mezőgazdasági eszközök: három sarló bronzból, fanyéllal ellátva.

16. Magyarországi őskori eszközök

Marokkő, hasító, vágó, kaparó, pengék obszidiánból és más kemény kőzetekből. Továbbá állati csontból vastag tűk illetve fűrók.

17. Az ősi csonthasználatról a vasiparig

(Az őskor összefoglalása a használatos eszközök szerint)

a/ Csont, tüllök, szarv és agancs, valamint fogak eszközként való használata.

I.e. 900.000 éve: marokkő, illetve szakóca

b/ Az első nagyobb csoportos vadászatok kb. 400.000 éve

c/ Fegyverkészítés kb. 120.000 éve

d/ Csontba vésett legrégebbi karcolatok, első festmények megjelenése a barlangok falán, kb. 30.000 éve

e/ A mezőgazdaság kezdete, kb. 8.000 éve

f/ Az első kőépítmények i.e. 3.000–1.000 év között (* fazekasság)

g/ A réz, a bronz és a vas használata, előállításuk kb. 3.000–1.000 év között.

18. Ékszerek

Gyakran készítettek nyakláncot megkövesedett, hosszúkás vízcsigaházakból, amiket átfűrtak és zsinórra fűttek.

Az északi vidékeken nem egyszer a sarki róka fogait is hozzáfűtték díszítésül. Így kombinálták, vagy csak a fogakat fűtték fel egymás mellé, egyik végüknél átfűrva. Az utóbbi a vadászok ügyességét és tekintélyét is jelezte.

19. Emberábrázolások (Neolitikum)

Ősi törekvése a művészkedő ősközösségi embernek, hogy plasztikusan is ábrázolja magát az embert is. Ez a szembe- és oldalnézetből szemlélhető, kemény kőzetből faragott szoborcscsa elnagyoltan, expresszíven, jelképszerűen ábrázolja az embert. (Lelelőhelye: Románia)

20. Falfestmény (Tschatalhüyük)

Az ősközösség korából sok falfestmény maradt az utókorra, különösen az európai barlangok falán. Azok többsége közismertté vált. Újonnan fedezték fel, s még kevésbé ismert a déli-törökországi Tschatalhüyük faluban talált falfestmény, melyet kb. 8.000 évvel ezelőtt alkotott a művészkedő ősközösségi ember. Ez egyrészt vadászjelenetet, másrészt mezőgazdasági tevékenységet ábrázol. A falat az elmúlt évtizedekben tárták fel a régészek.

21. Dolmen és készítése

A dolmenek többnyire kultikus építmények voltak. Nagyméretű, faragatlan vagy durván megmunkált sziklakövek, ún. megalitok alkották. A tér körülhatárolása a súlyos kőtömbökből, kőszálakból, kőlapokból igen nehéz munkát jelentett az ősközösségi ember számára. Nagy összefogásra, közös munkára, találékonyságra volt szükség. A nagyméretű fedőlapot – a lejtőn lefelé – gördítették a kőlábakra. A dolmeneket, mint ősepítményeket számos országban megtalálhatjuk. (Franciaország, Spanyolország, Írország, Németország, Skandinávia, Afrika, Ázsia)

22. Stonehenge – Egy rekonstrukció

E kőoszlop-koszorú a dél-angliai Salisbury közelében található, kb. 4.000 éve áll ott. Kultikus építmény lehetett.

A hatalmas s épen maradt kőtömbök az ősi megalitkultúra legjelentősebb emlékei, a sarokkő kb. 6 m magas 2,5 m széles és 2,14 m vastag, súlyát 35 tonnára becsülik. A nagy kör és a belső patkó roppant nagy méretű és súlyú kővei monumentálisak. Európa legnagyobb kőemlékműve az őskorból, melynek szerkezetét jól szemlélteti annak rekonstrukciója.

23. Az ókori Kelet

Tut-Anch-Amon álarca.

24. Mezőgazdasági munka ábrázolása Egyiptomban

A falfestmény az újbirodalom (XVIII. dinasztia) korából származó thébai (egyiptomi nevén Vaszet v. Vezet) sírból került elő. A teljes fríz tehát az egyiptomi földművelés egész menetét ábrázolja. Célszerű felhívni a tanulók figyelmét az ábrázolt

események időviszonyainak sajátos keleti gondolkodásmódra utaló ábrázolására, illetve ennek festészeti megoldására, a mozgás (körforgás) és az örökkévalóság (mozdulatlanság) ellentétében.

25. Szántás Egyiptomban

Egyiptomi fellah szántás közben, napjainkban.

26. Földművelés Kínában (a VII. század körül)

A témát ábrázoló falfestmény (előhelye a nyugat-kínai Tunhuang egyik buddhista temploma) meglehetősen késői, a 618-ban hatalomra került Tang-dinasztia korából származik. Az ún. mesterember- festészet példája, s ellentétben a mandarin-festészettel, életképszerű, reális (Célját tekintve inkább illusztratív-didaktikus, semmint artszikumra törekvő, összhangban a mahájána- buddhizmus ideológiájával). A kép – az időbeli távolság ellenére – hiteles indukciós bázist nyújthat az ókori Kína földművelésének bemutatásához, illetve ennek elemzéséhez. (A szántás- vetés- szórás műveletei – a Si king bizonyossága szerint – az i.e. VI. században is hasonlóképp történtek.)

A kép elemzésekor célszerű felhívni a figyelmet arra, hogy a kompozíciós elrendezésben – akárcsak az egyiptomi festészetben – a térbeliség időbeliséget is jelez. A hasonlóság egyéb vonatkozásban (az eke alakja, fogatolása, a szórás művelete) is feltűnő, nem beszélve a csatornázásról.

A kínai specialitásokra a termelt növényvel, illetve az öltözékekkel lehet felhívni a figyelmet. Ez utóbbi egyébként viselettörténeti vonatkozásban is érdekes adalék egyrészt önmagában, másrészt az előkelők öltözékével való összehasonlításban.

27. Cséplés (nyomatás) az ókori Egyiptomban

A falfestmény eredetijét egy Újbirodalom-korabeli sírban találták (Menena sírja Nyugat-Thébában, a XVIII. dinasztia idejéből). Párhuzamként kínálkoznak az Óbirodalom masztabáinak hasonló témájú ábrázolásai is, (Ti és Mereruka), illetve az utóbbiban talált irodalmi emlék, az egyiptomi "munkadal".

Az elemzés során célszerű, ha a tanár rákérdez a munkafolyamatra, s felhívja a figyelmet arra, hogy a cséplés e módja a XIX. századig fennmaradt.

28. Vadászat Észak-Kínában (400 körül)

A vászonra festett jelenet egy Tungkou melletti sírból került elő. Viselettörténeti vonatkozásban megemlíthető: a ruházat északi barbárokra utal, feltehetőleg az elhunyt katonai kíséretének tagjait ábrázolja.

29. *Pásztor Egyiptomban (az i.e. III. évezred 2. felében)*

A képen mintegy premier planban látunk egyet az egyiptomi birtokos "fazendájának" pásztorai közül. Öltözéke, pontosabban öltözetlensége, térdben eltört – s kezelés híján rosszul összeforrt – lába figyelmeztet, hogy foglalkozása korántsem lehetett idillien vidám. Célszerű, ha a tanár felhívja a tanulói figyelmét az arckifejezésre. Mit tükröz?

30. *Egyiptomi asztalos (az i.e. III. évezred 2. felében)*

Ti masztabajának – e vonatkozásban is nagyon gazdag anyagából. Ez a dombormű mintegy legjellemzőbbként sűrítve mutatja, amit egy – az írrok munkáját magasztaló – "intelem" szóban is elmond; az egyiptomi kézművesek embertelenül nehéz munkáját, emellett azonban szakértelmét, találékonyságát is. (NB: a módszert a közelmúltban ácsok, asztalosok – körfűrész híján – még alkalmazták. Célszerű rákérdezni az eszközre – eszköztörténeti vonatkozás –, a módszerre, a munkafolyamat céljára stb.)

31. *Datolyaszedés Dél-Mezopotámiában*

A képen látható ábrázolás: pecséthenger-lenyomat az akkád korból, az i.e. III. évezred utolsó harmadából. Szélessége kb. 3 cm, tehát az alakok megformálása csak első pillantásra tekinthető elnagyoltnak: tulajdonképpen miniatűr, mives munka. (Az eredeti egy hágai (Hollandia) múzeumban látható).

Az ábrázolás egyértelműen utal arra, hogy a datolya – akárcsak manapság – fontos terménye volt a közel-keleti mezőgazdaságnak. Az alakok merevsége, ünneplés mozdulatai, az égitestekre utaló szimbólumok ugyanakkor valószínűvé teszik, hogy a jelenet – földi és mindennapi vonatkozása mellett (ellenére) – mitikus vagy szakrális tartalmú is.

Az ábrázolás viselettörténeti vonatkozása kézenfekvő. Célszerű felhívni a figyelmet az egyszerű ruha és a rafináltan előkelő hajviselet közti ellentmondásra.

32. *Fonó nők Dél-Mezopotámiában (az i.e. III. évezred közepén)*

A képen látható ábrázolás Mariból került elő. Iparművészeti remek, kis méretű, elefántcsont-berakásos tábla. (Eredetije állítólag Damaszkuszban található). A középső figura kezében tartott orsó egyértelműen a fonás műveletére utal. A három nőalak láthatóan nem közrendbéli, tehát a korai periódusban az efféle foglalatosság még az előkelők körében is természetesnek számított. A kép felhívja a figyelmet a viselettörténeti vonatkozásokra, "valóságos divatrajz" (ruházat, főkötő, kendő).

33. *Úrnő és szolgája Egyiptomban*

A képen látható jelenet (eredetije egy – az Újbirodalom elejéről, a XVIII. dinasztia korából származó – thébai sírban található) mintegy sűrítve, két személyre redukálva mutatja az egyiptomi emberi-társadalmi viszonyt.

34. *Hettita viselet (az i. e. II. évezred közepén)*

Az ábrázolás egy Ankara mellett kiásott hettita agyagedény töredékén látható. A töredék – magassága kb. 40 cm – jelenleg az ankarai Régészeti Múzeumban van. A primitív kidolgozása – hangulatában egyébként megkapóan derűs – jelenet az épületre, illetve a szokásokra vonatkozóan keveset mond.

(Még azt sem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a két figura – középkorú házaspár – a ház ajtaja előtt, vagy annak belsejében tartózkodik).

Megfigyelhetjük a hettita öltözék puritán egyszerűségét. (NB. a kisázsiai domborművek ábrázolta hettita királyok ugyanazt az egyszerű szabású, díszítés nélküli köpenyt viselik, mint a kerámián látható férfi.)

35. *Asszír lovas (az i. e. VII. században)*

Az újasszír korból származó dombormű Ninua – héberül Ninivé – romjai közül került elő. Az utolsó hódító asszír királyok – Szinahéeriba és Assurbanapli – hadseregének, illetve a hadsereg lovas alakulatának egy katonáját ábrázolja jellegzetes fegyverzetben. (Vashegyű lándzsa, vassisak, nyíltartó puzdra. Figyelemre méltó, hogy a lószerszámhoz sem nyereg, sem kengyel nem tartozik.) A dombormű eredeti mérete közel embermagasságú (kb. 1,5 m) lehet.

A lovas alatt a csatornákkal felszabdalt termőföld, mögé dús lombú fák stilizált formáit helyezte el a művész. Így e dombormű-részlet – totalitásában – az ókori keleti államok lényeges sajátosságait tömörítő szimbólumként tekinthető.

36. *Férfi és női viselet az i. e. 2. századi Indiában*

A képen látható férfi és nő tulajdonképpen mitológiai alakok, erdei szellemek. (Feltehetőleg az árja hódítás előtti őslakosság istenvilágának maradványaként húzódnak meg a brahmanista pantheon hierarchiájának legalsó szintjén.)

Mint domborművek, a bhárhúti sztúpa kerítéspilléreit díszítették, jelenleg a kalkuttai múzeumban láthatók. Magasságuk 214 cm. Viseletük ugyanakkor földi, teljesen a Ksatriják kasztjára jellemző, amely – ti. az öltözék – az ábrázolások tanúbizonysága szerint a muszlim hordák indiai betöréséig alig változott, illetve bizonyos elemeiben máig él (A nők kar- és bokaperece, illetve a férfín látható turbán).

37. *Egyiptomi ház homlokzata*

A homlokzati kép (sírrestmény) az egyiptomi házról alkotott képet nemcsak függőleges és vízszintes tagolásával, hanem színeivel is teljessé igyekszik tenni.

38. *Egyiptomi ház metszete – Egy ház makettje*

A kép feladata, hogy "közelbe hozza" az egyiptomi házat, és bemutassa annak függőleges beosztását. A makett ún. lélekház, amelyet egy XVIII. dinasztia korabeli sírban találtak. Az átmetszetes ábrázolást szintén egy thébai sírban találták: falrestmény.

39. *Babilon városa (rekonstrukció)*

Az ókori Kelet városai – noha mindegyikük egy-egy sajátos építészeti stílust reprezentál – városrendezési koncepció szempontjából alapvetően nem különböznek egymástól.

40. *Tut-Anch-Amon életnagyságú szobra*

Az életnagyságú – vagy annál valamivel magasabb – szobor a fiatalon meghalt uralkodó sírkamrájának bejáratánál állt, szemben egy másik, ugyanilyen alkotással. Nem tekinthető élethű ábrázolásnak, hagyományos, úgynevezett idealizáló stílusban készült. Valószínűleg tekinthető ugyanakkor az öltözék (ágyékkötő, ill. rövid, kötényszerű ruhadarab a derékon, formára szabott sapka-szerűség a fejen): az ábrázolások tanúsága szerint az ókori egyiptomi férfiak szokásos viselete. A királyi méltóságra az aranyozás, illetve a csak fáraókat megillető diadéma utal.

41. *Tut-Anch-Amon trónszéke*

A képen látható trón emberméretű. Magassága 104, szélessége 53 cm.

42. *Tut-Anch-Amon fáraó fülbevalója és mellétsze*

Mindkét ékszer az egyiptomi ötvösművészet remeke. Méretük 11 x 5, illetve 50 cm. Anyaguk: arany, karneol, színes üvegpaszta, kvarc, alabástrom, mázzal bevont terrakotta. A finom kidolgozás mellett célszerű felhívni a figyelmet a szkarabeuszra: köztudomású, Ré Harahti, a napisten szimbóluma, amely mágikus védő funkciója mellett az uralkodó isteni jellegére is utal.

43. *Tut-Anch-Amon koronája*

A kép a méltóságjelvényt hozza "közelre". Arany pánt (átmérője kb. 20, magassága 2 cm), amelynek függelékei a közismert arany álarcon megfigyelhető, parókát imitáló fejek merevítésére szolgáltak. Vallástörténeti vonatkozás a diadéma homlokrészen található, szintén közismert két szimbólum: Nebhet istennő keselyűje és Udsed istennő kobraja, amelyek egyrészt a fáraó Felső- és Alsó-Egyiptomra egyaránt kiterjedő hatalmát jelképezik, másrészt mágikus óvó-védő szerepet játszanak.

44. *Assurbanapli és felesége (i.e. VII. sz.)*

A dombormű (eredeti nagysága kb. 139 x 60 cm) Assurbanapli Ninua-i palotájának falát díszítette, jelenleg a British Múzeumban található. A lapos domborművön ábrázolt jelenet életképszerű, hangulata békés, mondhatni idillikus. (Célszerű a tanuló figyelmét felhívni a részletekre is: Mi a jelenet témája? Az etikett milyen szabályai fedezhetők fel rajta? Milyen a ruházat, a bútortzat? Kik találhatóak a királyi pár környezetében? (NB: a királynő mögött álló alakok a hárem alkalmazottai) Milyen

a környezet? (NB: Groteszki, de nagyon életszerű a palotakert egyik fájára felakasztott madárijesztő álarca) stb.

A szieszta közbeni beszélgetés témáját ma már nem tudjuk részleteiben rekonstruálni. Több mint valószínű, hogy ezeken a megbeszéléseken államügyek is szóba kerültek, lévén Assurasarrat királynő politizáló természetű; az asszír államügyintézés egyes módszerei pedig igencsak ellentétben álltak a dombormű sugallta idillikus – familiáris hangulattal. (Ld. ezzel kapcsolatban Assurbanapi győzelmi feliratait.)

45. *Előkelő nő (főpapnő?) szobra Mezopotámiában*

A gipszkő szobrocska magassága mindössze 26,2 cm (Mariból került elő, az i.e. III. évezred közepére datálható. Eredetije Damaszkuszban található). A trónon ülő nő archaikus, a köznapi viselettől elütő öltözéket visel, amelyet fűzfalevél alakú bőr- vagy szövétlardarabokból varrtak össze. A méltóságot hangsúlyozó lepel alatt, a fejen, a sumer uralkodókéra emlékeztető félgömb-alakú fejék látható. A szobrocska – kis méreteiből, valamint abból következtethetően, hogy szentélyből került elő –, rendeltetését tekintve fogadalmi ajándék lehetett. (Ez adja egyben vallástörténeti vonatkozását is.)

46. *Férfi mellszobor-töredék Mohendzsodaróból*

Az Indus-völgyi kultúra déli nagy lelőhelyéről előkerült szobrocska (magassága 17,5 cm, jelenleg az új-delhi múzeumban), az itt kialakult társadalmi egyik előkelőjét ábrázolja egyénitve, magas fokú művészeti érzékkel és technikával.

A férfi feje az Indus-völgyi állam lakóinak rassz-zajátosságait mutatja: széles arc, vastag, szinte érzéki száj, mongoloid vágású szem. Felsőtestén a karperec- és a ruhaviselet módja hasonlít a mezopotámiaihoz, különbözik ugyanakkor attól a ruhamintázatában, feltehetőleg anyagában, illetve a homlokpántban is.

47. *Vándorló mezopotámiai család az i.e. VIII. század körül*

A Szinahéeriba ninivei palotáját díszítő dombormű komor realizmussal fogalmazza meg az ókori létbiztonság viszonylagosságát. Az ábrázoláson a család láthatóan költözik, s az arckifejezésekből ítélve nem jószántából. Az elemzésnél célszerű a társadalmi hovatartozásból kiindulni. Melyik társadalmi csoporthoz tartozik a család? Mi jellemzi a családmoddelt? Kik tartoznak – tágabb értelemben – a familiához? A kép alsó szegélyén látható részletek alapján próbáljuk rekonstruálni, mi az elvándorlás oka?

48. *Két fejtámasz*

A fejtámasz az ágy tartozéka, párna gyanánt használták. A fejtámaszok – számunkra legalábbis – nyaktörő alkalmatosságok: magasságuk kb. 20 cm, a "párna" az egyikén kb. 30, a másikon 20 cm hosszú.

49. *Női ékszerek (fejék, fülbevaló, nyaklánc, fibula) Mezopotámiában, az i.e. III. évezred közepén*

A leletegyüttes az Ur-i királysírokból került elő, s jelenleg a British Múzeumban található. Eredetileg a királynő, vagy a királyi ágyas "kollekcijához" tartozhatott. (Az ékszerek anyaga arany, lazurkő, karneol) A fejék felső részén egymást keresztező pántok – akárcsak Tut-Anch-Amon diadémájának függelékei – merevítő, tartó szerkezetét képezhették a fejedőnek. A fibula – mint a vállon átvetett felsőruha tartozéka – a 32. képen is megfigyelhető. A korona peremén, illetve felső részén látható stílizált levél, gyümölcs, illetve csillagábrázolások – hasonlóképp az egyiptomi uralkodók koronájának díszítőelemeihez – szakrális, szimbólikus jelentőségűek.

A kép vallástörténeti vonatkozásaihoz tartozik, hogy az ékszerek egykori viselője nem halhatott meg természetes halállal: feltehetőleg a király temetési szertartása során megölték, vagy elevenen temették néhai ura mellé, amiként ez Kínában még az i.e. I. évezredben is szokásos volt. Célszerű felhívni a tanulók figyelmét a lelet szakmatörténeti vonatkozására: mit tudnának elmondani a sumér ötvösök mestersegbeli tudásáról az ékszerek alapján?

50. *Sumér maszok*

51. *Tut-Anch-Amon fáraó írókészlete*

Köztudomású, hogy az ókori Egyiptomban az írástudás társadalmi megbecsülésnek örvendett, s meglehetősen széleskörű volt.

Ennek megfelelően viszonylag kiterjedt iskolahálózat működött, amely nagyjából azonos tananyagot közvetített a palotán belüli iskolától az írőképző közintézményekig. (Természetesen létezett titkos tanítás is, amelyet egyes mesterek közvetítettek a beavatottaknak.) Mindezt érzékelteti szimbólumként a fáraó írókészlete. Indukciós bázisként inkább arra használható a kép, hogy az írás eszközeire kérdezzünk rá. (NB. Az írónád-tokban a régészek egy-két vörös és fekete festékdarabot is találtak.)

52. *Az írás történetéből*

53. *Női színészek Egyiptomban*

Az ókori Kelet uralkodóinak, illetve előkelőinek környezetében (ld. ide vonatkozóan még a 44. és az 54. sz. diákat) mindig megtalálhatóak a zenészek. A képen látható női zenekar egy Újbirodalom korabeli festményen látható (Nakht sírja). Megfigyelési szempontként ajánlkozok a hangszerek neve, formája (NB. a fúvós hangszer a görög és etruszk festményekről is ismert kettős szárú fuvola). A teljesség kedvéért megemlíthető, hogy kottát nem használtak, amiként ezt egy vak hárfásokat ábrázoló óbirodalmi dombormű, illetve ez a festmény is bizonyítja.

54. *Női zenészek Asszíriában az i.e. I. évezred elején*

A miniatűr dombormű (egy elefántcsont-szelence oldalára vésték, magassága 6,5 cm) jó összevetési lehetőséget nyújt a 34. képen látható egyiptomi festménnyel. Milyen hangszerek ismerősek? (NB: a hárfa is kedvelt zeneszerszám volt Mezopotámiaiban, amint ezt sumér sírleletek, és a 17. dia ábrázolása is bizonyítja) Milyen speciális zeneszerszámokat használtak?

55. *Táncosnő Egyiptomban*

A zenészek mellett a táncosok is hozzátartoztak Egyiptom, illetve az ókori Kelet előkelőinek szórakoztató – esztétikai élményt szolgáltató – apparátusához. Mint ez az Újbirodalom-korabeli vázatöredék, illetve a rajta látható ábrázolás is mutatja, a táncosnők "műsorában" keveredett a koreografált ritmikus mozgás és az akrobatika. Jellegzetes a hajviselet is: a kibontott vagy hosszú egyágú copfba csavart haj, illetve ennek mozgása, lendülete feltehetően kiegészítette, motíválta a test lendületét.

56. *Hárem Indiában az V. sz. körül*

A "Buddha születése" című adzsantai festmény (II. sz. barlang) tulajdonképpen nem szülési jelenet, hanem hárem – életkép. (A Sákjamuni nem természetes úton, hanem anyja, Májá oldalán át lépett a világba.) Művészetiileg magas fokon ábrázolja az "elzárt lakosztály" belső világát, sajátos légkörét.

57. *Síratóasszonyok Egyiptomban*

A XVIII. dinasztia korából származó falfestmény (Ramose sírja) a temetési szertartás "felravatalozást" követő mozzanatára utal. (Az a szokás, hogy a halottat magasra emelt karú, jajveszékélő síratóasszonyok kísérik a temetőbe, Egyiptomban a közzelmúltig élt.) Egy másik – szintén az Újbirodalom korából származó – falfestmény tanúbizonysága szerint a síratás még a koporsó befalazása után is tartott.

Célszerű megfigyeltetni a gyászolók ruhájának színét. Hol találkozunk e szokás párhuzamaival?

58. *Kínai Nagyfal*

59. *Az ókori görögök életéből*

Templomromok Delphoiban.

60. *A knosszoszi királyi palota*

A krétai kultúra még nem görög, hanem egyik mediterrán nép alkotása! De megvan a hatása a görög kultúrára! Hiszen látták mindezt a Krétán pusztítóként, zsákmányolóként megjelenő mykénéiek! – A krétai tengeri nép gazdaságát, műveltségét dicséri a pompás királyi palota, a görögök "labirinthus"-a, mely technikai berendezésével közelebb állt a mezopotámiai gazdag házakhoz, mint a mykénéi várhoz. Igen tanulságos összehasonlítási lehetőség: a 60. és a 61. diakép mutatta különbségek felismertetése, s ennek alapján jellemezni a krétai és a mykénéi kultúrát.

61. *Vár (Mykéné)*

Hívjuk fel a tanulók figyelmét a mykénéi görögök harcoságára. Utaljunk arra, hogy lakói milyen szerepet játszanak az Iliásban és a görög drámákban.

62. *Az athéni agora az i.e. II. sz.-ban*

A rekonstrukciós makett az agorán folytatott ásások alapján készült. A klasszikus rész a kép jobb oldalán van, a többi hellénisztikus kiegészítés.

63. *Egy athéni ház főkapuja*

Rekonstrukciós makett részlete a píreuszi Nemzeti Múzeumban.

64. *Két kertes épület makettje*

Rekonstrukciós makettek a torontói múzeumból. Figyeltessük meg a ház és a kert formáját! Hívjuk fel a figyelmet a házat és a kertet körülvevő vastag falakra!

65. *Görög köpeny és khitón*

A görög ruhák leggyakoribb anyaga a gyapjúszövet volt. Később vált szokásossá a lenvászon, főleg a nők ruházkodásában. A ruhák szabása igen egyszerű volt. Mind a férfiak, mind a nők ötlözetének alapja a zsákszerű khitón volt, melyet a bal vállon, vagy két oldalt csattal rögzítettek. A ruha szépségét a megfelelő ráncolás, redőzés adta. Különösen fontos volt ez a khitónra rákerülő köpenyként viselt szövetdarabnál. Előbb a hátat és a vállat fedték be vele, aztán elől leengedték az anyag derékszögű szárnyait, majd a kifeszített jobb karral elrendezték a redőket a bal karon és a bal vállon. A köpeny legtöbbször színes volt. A khitón hossza attól függött, milyen alkalomra viselték. Munkához, harchoz rövidebbet hordtak, ünnepélyes alkalmakra hosszabbat, néha bokáig érőt, sőt uszályosat is. A nők khitónja rendszerint hosszú volt, munkához övvel kötötték feljebb. A ruhákat gyakran díszítette hímezés. – A görög öltözékeket szobrokról, vázafestményekről ismerjük. Képeink egy az athéni Nemzeti Múzeumból való domborműről, egy Ferrarában őrzött attikai

amforáról (kétfülű, hegyesvégű edény) származnak, valamint egy másik ottani edényről és a római Kapitóliumi Múzeum egyik edényéről.

66. *Övvel tagolt elegáns női ruha*

Az övvel tagolt ruhát különösen elegánsnak tartották. Ennek szépségét is a redőzés adja. Képünk egy fuvolásnőt ábrázol, ezek is viseltek ilyen szép ruhákat. Eredetije egy Ferrarában őszött attikai edényen.

67. *Női hajviselet és fejkötő*

A szép megjelenés fontos kiegészítőjének tartották a haját, melyet lazán fogtak össze és csavartak kontyba.

Az asszonyok néha fejkötőt viseltek. (Ábrázolásaink az olümpiai múzeumból valók.)

68. *Két karkötő*

A görög öltözéket, főleg a nőkét gyakran egészítették ki ékszerek. Az i.e. V. sz. előtt inkább a nehéz ékszereket kedvelték, az V. sz.-tól inkább a finom megmunkálás tette értékessé őket. Anyaguk ekkor főleg ezüst és arany. A karkötőket nemcsak az alsó, hanem a felső karon is viselték. Hordtak még gyűrűt, fülbevalót, voltak díszes ruhacsatjaik is. A képen bemutatott karkötők eredetije az athéni Benaki Múzeumban található.

69. *Görög sisak (az ún. Miltiádész-sisak)*

Fémről készült, főleg a koponya és az orrcsont védelmére.

70. *Athéni ifjak hajviselete*

Az athéni fiatalembereket 18. életévük betöltésekor apjuk bemutatta a démosz gyűlésének. Megfelelő "vizsga" letétele után állampolgárrá váltak, és beírták őket az ephoboszok könyvébe. Kétéves katonai szolgálat várt rájuk, közben irodalmat és zenét tanultak az államtól választott oktatóktól. Ez fejezte be nevelésüket. Tizennyolcadik életévük előtt nem vágták le a fiatalok haját, az ephoboszokét azonban "kőcsögforná"-ra nyírták.

71. *Nő ékszerez és szépítőszerez ládikája (vázakép)*

A nők külön ékszerez és szépítőszerez ládikájában tartották ékszereiket. Kedvelt témája a képzőművészetnek az ilyen ládikában világító nő. (L. Hégeszó síremlékét és Babitsnak Hégeszóról szóló versét.) A vázakép az athéni Kanellopulosz Gyűjtemény egyik edényéről való.

72. *Udvaron álló tűzhely*

A régi görögök táplálkozásában az éghajlatnak megfelelően nagy szerepük volt a különféle zöldségféléknek, főleg a kedvelt hüvelyeseknek, de használtak olyano-
kat is, amelyeket ma nem ismerünk. Pl. az aszfodelosz-növény gyökerét. Szívesen
fogyasztottak gyümölcsöt is, főleg a fügét. A hús drága volt, az egyszerű athéni
ember asztalán ritkán szerepelt, akkor is főleg disznóhús. Sok halat fogyasztottak.
Került az asztalra szárnyas is, a nyúl pedig csemege volt. A juh húsának fogyasztása
inkább a korábbi századokban volt szokásos. A bort – szintén éghajlati okokból –
rendszerint vizezve fogyasztották. Zsiradékot olajbogyóból sajtoltak. Kenyerük
kemencében sült árpapogácsa volt. A búzából sült kerek cipó ünnepi eledelnek
számított. Mindezeket a korabeli irodalomból ismerjük, tárgyi emlékként maradtak
azonban ránk a táplálkozás kellékei: az edények és a tűzhelyek.

73. *Fazék a tűzhelyen – Kolbászszűtő rács*

Lehetőleg szabadban álló tűzhelyeket használtak, nem akarták telefüstölni a házat.
A tárgyak eredetije az athéni Agora Múzeumban.

74. *Amforák*

Az amfora hegyesvégű tároló és szállítóedény mindenféle folyadék, leggyakrabban
bor és olaj számára. Hegyes végével befűrták a pince homokjába, és így a benne tá-
rolt folyadék be volt hűtve. Két füle alkalmassá tette arra, hogy ketten vigyék, in-
nen a neve is. Használták liszt, főzelékfélék és gyümölcs tárolására is. (Agora Mú-
zeum)

75. *Színbort tartó nagy edény – bortartó kratér*

A színbort nagy edényekben tárolták. Ebből merítettek az asztalra kerülő bor és víz
keverékéhez. (Ferrara, Nemzeti Múzeum) A kratér egyúttal asztaldísz is volt, ezért
törekedtek arra, hogy szépen képezzék ki. (Ferrara, Nemzeti Múzeum)

76. *Athéni kút és használata*

Athénben még nem volt vízvezeték. Ezért kutak és források vizét használta fel
a lakosság. Legtöbbször közkutakból vették a vizet, a nők és a rabzolgák végezték
ezt a fáradságos munkát. A kutat ld. az Agora Múzeumban, a kútból vizet húzó
rabzolgát ábrázoló edény a római Capitóliumi Múzeumban.

77. *Kovácsműhely (Héphaisztosz műhelye)*

A kovács és segédei, valószínűleg rabzolgái, ülőn kalapálják a fémeket. A finomabb
munkát – láthatóan – a mester végzi, a nagyobb erőlkifejtést igénylőt a segédek.
Ezt szerszámaik is mutatják. Dombormű, a képen a háttér ábrázolása nélkül. Erede-
tije Rómában a Museo dei Conservatoribus.

78. *Aranyműves üllője és kalapácsa*

Hasonlítsuk össze az előbbi szerszámokkal! Eredetije Athénben a Benaki Múzeumban található.

79. *Hivatalos súlysorozat az agoráról*

Athén kereskedőváros. Fogalmas piacán hitelesített súlysorozatra volt szükség. Athénban és kikötővárosában Peireioszban (Pireusz) 5–5 tisztségviselő ellenőrizte a különféle súlyokat és mértékeket. A súlymérték alapja a sztatér, kb. 800 gr. A hitelesített súlyokat képekkel (pajzs, teknős, egy fűfajta) látták el. Eredetijük az Agora Múzeumban van.

80. *A peireioszi hajóépítő műhely makettje (részlet)*

Peireiosz, Athén kikötője, saját hajóépítő műhellyel is rendelkezett. A klasszikus korban a hajók űrtartalma 30 és 100 tonna között volt, hosszúságuk és szélességük aránya 4 : 1, hogy minél több terhet lehessen rajtuk elhelyezni. Egyetlen árbócuk volt, azon a négyszögű vitorla. A hajókat hosszanti irányban összekötözték, mélyen fogazott ciprus, vörösfenyő vagy jegenyefenyő törzsekből állították össze. A gerincere erősítették rá a bordázatot, arra a borítólemezeket. A makett a peireioszi Hajózási Múzeumban található.

81. *Athéni pénzek*

A kép a görög pénzgyűjtemény alapját a drachmét mutatja két oldaláról. Az athéni pénzeket (fent) vagy Athéné feje, vagy állatának, a bagolynak a képe díszítette. Lent korinthoszi pénz két oldala, ezen is Athéné-fej, és a Pógaszosz, a szárnyas ló képe. A drachmé hatodrésze az obolosz.

82. *Szavazó cserepek*

Egyiken Themisztoklész, a másikon Ariszteidész neve látható. Ezeket a cserepeket az osztrakiszmosznál használták. Minden évben megkérdezték a népet, aivessék-e valamelyik polgárt ennek az eljárásnak, melynek során titkos szavazással állapították meg, kit tartanak veszélyesnek, hogy egyeduralomra törekszik. Igenlő esetben az év áprilisában tartották meg a szavazást. Legalább 6.000 szavazónak kellett oshöz megjelennie. A cserepek az agora ásatásakor kerültek elő, az Agora Múzeumban láthatók.

83. *Jellegetes görög erőd (rekonstrukció)*

Az erőd eredetijét a szátrakuszi uralkodó építette a város egyik természetes teraszán. Árkokra, védőfalakra és tornyokra tagolódik. Az erődítmény alatt összekötő alagutak futottak, itt voltak a raktárak is. A rekonstrukció a római Hadmérnöki Történelmi Múzeumban van.

84. *Görög hadihajó*

A hadihajók formában különböztek a kereskedelmiektől, hosszabbak és keskenyebbek voltak azoknál. (1 : 7 a szélesség és a hosszúság aránya) A hadihajók nem egyszer háromsorevezősek voltak, hiszen gyorsan kellett mozogniuk. Csatarendben nem használták a vitorlát. A legénység kb. 200 főből állt, ebből 170 evezett. (Peireiosz, Hajózási Múzeum)

85. *Görög gyermekjátékok (sármelléklet)*

A játékok funkciója azonos a maiakéval, technikai kivitelük igen különböző. Azt viszont mindig látjuk, törekedtek arra, hogy a játékok mozgathatók legyenek.

86. *Arany sárlárc (Mykéné)*

Az ún. Agamemnon-árlarc. Mindkettő még Schliemann Henrik ásatásai folyamán került elő. A megmunkálás azt mutatja, hogy Mykénében egyiptomi mesterek dolgozhattak. A mykénéi korszakban az előkelőket fémlárcsal temették, és melléjük tették fegyvereiket, vagy azok nemesebb fémből készült mását. Az árlarc és a kard az athéni Nemzeti Múzeumban látható.

87. *Dionüszosz papjainak ülőhelyei a színházban.*

Egy arkhón széke a színházban

A színházban mindig igen sok néző gyűlt össze. A belépődíj 2 obolosz volt, de a szegényeknek ezt is elengedték. A nézők az érkezés sorrendjében foglalták el a helyeket. Egyes tisztségviselőknek és Dionüszosz papjainak azonban joguk volt ahhoz, hogy megkülönböztetett helyen, az első sorban üljenek. Nők nem vehettek részt az előadásokon, csak ritka alkalmakkor, akkor is elkülönített helyen.

88. *Színházi belépőjegyül szolgáló cserép*

89. *Terrakotta női maszk színházi használata*

Mint a nyilvános életben általában, színházi előadásokon sem szerepelhetett nő. A női szerepeket is férfiak játszották. Árlarcra azonban nem emiatt volt szükség, hanem egyrészt azért, hogy a nézők jobban lássák, milyen szereplővel állnak szemben (fiatal, öreg, tréfás, komoly stb.), másrészt a hangot is erősítette.

90. *Hügeia, Aszklepiosz leánya*

Aszklepiosz a gyógyítás istene volt, az ő leánya Hügeia, aki segít az egészség megőrzésében. A mágikus gyógyítással szemben azonban kialakult az i.e. V. sz.-tól

a megfigyelésen és a tapasztaláson alapuló orvostudomány (Hippokratész). A szobor kezében lévő kígyó, Aszklepiosz állata, ma is látható gyógyszerárak díszítésében.

91. *Az egész család könyörög Aszklepioszhoz*

(Dombormű a háttér közlése nélkül.) A dombormű az Athéni Nemzeti Múzeumban látható.

92. *Távolugrás, birkózás, gerelyhajítás (vázakép)*

93. *Birkózók (szobor)*

Közhelyszámba megy a görögök sportélete. Inkább azt szeretnénk itt hangsúlyozni, hogy a testedzés emberformáló erejét fontosabbnak tartották, mint a rekordokat. A nevelés szerves része volt, hogy a fiatalok értsenek a legalapvetőbb sportokhoz. Ennek megvolt a katonai jelentősége is.

94. *Táncosnő (vázakép)*

A hangszer ma is használatos a spanyol népi táncban. (Athén, Kanellópulosz Gyűjtemény)

95. *Ugrás a bika hátára (krétai kultikus játék)*

Krétában a mediterrán területre jellemző hármastestű istenségkultusz (egy férfi, egy asszony és egy leány) mellett megmaradt a korábbi elképzelés is, a férfi istenség helyett a bika. (Gondoljunk a Minótaurosra!) Egy a bikával kapcsolatos kultikus játék emlékét őrzi ez az ábrázolás is.

96. *Apolló temploma Delphoiban és a színház*

Delphoi volt Apolló kultuszának központja és jóshelye, Görögország egyik legszebb tája. A templomon és a jóslóhelyen kívül itt is, mint más görög kultikus helyen, volt színház és versenypálya. Jól kihasználták az építkezésnél a táj nyújtotta lehetőségeket, a hegyoldalba vájt teraszokon helyezték el az egyes létesítményeket. Az utat kincsházák szegélyezik. Itt helyezték el az egyes görög poliszok fogadalmi ajándékait. (Ld. a következő képet).

97. *Az athéniek kincsháza Delphoiban*

98. *Élet a Római Birodalomban*

Via Appia

99. *Faek*

A képünkön látható faek az egyik legrégebb rekonstruált munkaeszköz, de nem sokat változott később sem, csak vaspánttal vagy vassal látták el. (A római Museo della Civiltà Romana-ból.)

100. *Olajütő és szőlőprés*

Mindkét eszköz igen fontos volt a római mezőgazdaságban. Az olajütő rekonstrukció, a szőlőprés Pompejiben talált maradványok felhasználásával készült rekonstrukció. (Mindkettő a Museo della Civiltà Romana-ban.)

101. *Kis gabonaörlő malom*

A kis kézi malmot két személy kezelte, rendszerint rabszolgák. A nagy malmokat szintén hajthatták emberi erővel, de gyakoribb volt, hogy érintősen lovat vagy öszvért fogtak elé, s az körbejárva, hajtotta a malmot. (Museo della Civiltà Romana)

102. *Kenyér Pompejiből*

A katasztrófaikor éppen kenyér sült a pompejibeli pékség kemencéjében. Inkább lepényekre emlékeztetnek, de ez nem is csoda, hiszen nem élesztővel, hanem kovással kelesztették a tésztát. Az olaszországi kenyér alakja ma is hasonlít ezekre a római kenyerekre!

103. *Kocsma Pompejiben*

Inkább vendégfogadó, mint kocsmá, az átutazók étkezési helye. Felszolgálták hurkát, kolbászt, italul vizezett bort, esetleg vízzel kevert, mézzel édesített meleg bort adtak.

104. *Baromfivásárlás (Dombormű)*

Rómában, akárcsak Görögországban, nem a ház asszonyának a tiszte volt a bevásárlás. Szegényebbeknél a férj vásárolt, a tehetősebbek rabszolgákra bízta ezt a munkát, legtöbbször férfire. A szárnyasok mellett nyulat is látunk, Rómában is kedvelt csemege volt a húsa. (Állítólag meg lehetett szépülni tőle.) (Róma, Museo Torlonia)

105. *Élelmiszerkereskedő, hentes (Ostiai domborművek)*

106. *Tóga (Cato szobra)*

(Róma, Lateráni Múzeum) A római öltözködés egyszerű volt, elpuhultság jelének vették, ha valaki el akart térni a hagyományostól. Két alapvető ruhadarabot hordanak a férfiak, a két derékszögű gyapjúlapból összeillesztett, két oldalt és a vállak felett összevarrt ruhadarabot, mely lábszárközépig ért, s melyet munkához övvel feljebb kötöttek, – és ünnepélyes alkalmakkor a tógát, melyet egy darabból szabtak, ellipszis alakú volt és háromszor olyan hosszú, mint amilyen magas a viselője. A tógát kezdetben kizárólag gyapjúszövetből készítették, később lenvászonból is, sőt a császárkorban egyes fényűzők selyemből. Színe mindig fehér volt. A szenátorok és gyermekek tógáját piros csík díszítette. – A nők bokáig érő tunicát viseltek, efelett stolát, ez hosszú kiváló minőségű anyagból készült ruha volt, alul bíborvörös fodor szegélyezte. Ezt csak az előkelő nők viselték. Nyilvános helyen a stolára palla került, négyzetes tóga, melyet a test köré tekertek, és egyik szögletével a fejet is betakarták. Mind a férfi, mind a női ruházat eleganciáját a redőzés adta, ezt rendszerint rabszolgák végezték. Miután a tóga kényelmetlen volt, nehezítette a mozgást, szokásba jött, hogy helyette palliumot hordtak a férfiak, ez a vállra és a mellre borult, derékban erősítették meg. A tisztégek viselőinek azonban továbbra is a tógához kellett ragaszkodniuk.

107. *Derékon felkötött tunica*

Munkához, gyalogláshoz így viselték a tunicát.
(Museo della Civiltà Romana)

108. *Kisfiú tógában, nyakában bullával*

Nyakában bulla lóg, melyet szemmelverés ellen viseltek a gyermekek.

109. *Római asszony öltözete*

Derékon átkötött tunica és palla. Valószínűleg munkához, úgy látszik, szövéshez készülődik, ezért övezi fel a tunicát. (Vatikáni Múzeum, Róma)

110. *Különböző női hajviselet és fejkötő*

Hol az egyszerűség, hol az agyonfodorított haj volt a divat. (Szobrok másolatai a Museo della Civiltà Romana-ban.)

111. *Római ékszerek*

Nyakláncok, fülbevalók, fülgökök. Arany- és ezüstötövezetből készültek, nem ritkán drágakövek is ékesítették őket. Értékük súlyuktól függött. (Róma, Vatikáni Múzeum)

112. *A császárkori Róma makettje*

Impozáns nagyváros magja! Sok az emeletes épület. A makett régészeti leletek alapján készült. Látható a római Museo della Civiltà Romana-ban.

113. *A segoviai vízvezeték kettős befejező fvei*

A rómaiak mindenütt építettek vízvezetéket. Ezek rendszerint magas, hídszerű építmények, melynek felső részén volt a tulajdonképpeni vezeték. Ez kőből vagy ólomból készült, és mindig be is volt fedve. A magasabb helyről ömlött le a víz a házak vezetékeibe.

114. *Pompeji. Via Abbondanza (A Bőség útja)*

Jellegzetes példája a boltokkal szegélyezett utcának. (Figyeljük meg a kövezést is! Az utca szűk, hiszen délen vagyunk!)

115. *Pompeji. A Vettiusok háznak peristyliuma*

A kertet körülvevő oszlopcarnok, ahol árnyék is volt, a szabadban is lehetett a tulajdonos. Peristylum volt már a gazdagabb görög házakban is. Az oszlopcarnokot szobrok, a kertet szökőkút díszítette, ez egyúttal a levegőt is hűtötte. A kert növényeit a földben található magvak alapján pótolták.

116. *Fallal körülvett ebédlő*

A római ház lakói lehetőleg a szabadban tartózkodtak, ha az időjárás megengedte. Szükség volt azonban az árnyék biztosítására. Pompejiben maradt fenn ez az ebédlőhelyiség. Középen az asztal, mellette kétoldalt hely a kerevetpárnák elhelyezésére.

117. *Két bérház*

Rómában bérházak is épültek, ezeket "sziget"-nek (insula) nevezték. A fennmaradt romok alapján készült ennek a két többemeletes háznak a rekonstrukciója. A szerényebb lakások a magasabb emeleteken voltak. A legfelső emeletre sokszor nem is lépcső, hanem létra vezetett. A földszinten tágas raktárak és üzlethelyiségek voltak, ezeket árkádok védték a naptól és a portól. A rekonstrukciós makettek a római Museo della Civiltà Romana múzeumban láthatók.

118. *A boscorealei villa (rustica) rekonstrukciója kívülről és belülről*

A kép arról tanúskodik, milyen termelő munka folyt egy ilyen villában. Az udvaron ott látjuk az itatómedencét, a nagy udvarban a földbe beásott, bor és olaj tárolására szolgáló amforákat. Fedett árkádsor is van, hogy esős időben is lehessen dolgozni. A makett a római Museo della Civiltà Romana-ban található.

119. *Nyílás és esővíztartó az atriumban*

Eleinte így gyűjtötték az esővizet Rómában. A fenti nyíláson beesett az eső, és a medencében gyűlt össze. A vízvezetékek kiépülésével ez feleslegessé vált, de szokásként megmaradt a vízmedence az atriumban, sokszor szobrokkal, kisebb szökőkúttal díszítve.

120. *Kertet ábrázoló festményrészlet Livia császárné villájából*

A belső helyiségekben is hadd legyen meg a szabad természet illúziója! A kert-részlet idealizálja és művészi rendbe foglalja a természetet.

121. *Az aquincumi közfürdő fűtőberendezése*

A rómaiak alulról fűtötték a helyiségeket (hypocaustum). A pince terében sűrű oszlopok közé tolták be a meggyújtott és izzított fahasábokat, ezek felmelegítették az oszlopokat és a közöttük lévő levegőt, ezzel a fölöttük lévő padozatot is, ahonnan a helyiség magasabb részeibe szállt fel könnyebbségénél fogva a meleg levegő. A fűtés éppenúgy adott enyhébb, mint nagyobb tüzzel, melegebb hőmérsékletet. Még gőzfürdő készítésére is alkalmas volt. Ehhez vastagabb padozatú helyiséget készítettek és vizet locsoltak a felizzított padozatra, hogy így gőz keletkezzék.

Pannoniában különösen szükség volt a fűtésre! Ilyen hidegebb klímájú területeken a falban is voltak üregek a meleg levegő felvezetésére.

122. *Paráztartó és hordozható bronztűzhely*

A tűzhely hátaó, magasfalú részében nagyobb térfogatú edényeket helyeztek el, az elülső, alacsonyabb rész rácszatára széles alapú rostélyokat és fazekakat raktak. A leletek Stabiae-ból valók és a nápolyi Régészeti Múzeumban láthatók.

123. *Lámpástartó*

Rómát égő olajjal, régebben szurokfáklyákkal világították. Az olajmécsesekből gyakran többet használtak fel, hogy nagyobb fényt kapjanak. A mécseseket lámpástartókon helyezték el. (Nápolyi Régészeti Múzeum)

124. *Centurio és legionárius fegyvereikkel*

Mindkét ábrázolás az i.e. I. sz.-beli állapotot mutatja. A legionárius fegyverzete: kard, hosszúkás pajzs és hajítódárda, ennek elhajítása jelentette a harc kezdetét. A legionárius fejét sisak védte. A centurio egy kb. százfőnyi egységet vezető tiszt volt. Fején keresztteréjos, rangját jelző sisak, bőrből való mellvértjén hadi kitüntetések. Fegyverei kard és buzogány, kezében bot (phaleme). Mindkét modell a római Museo della Civiltà Romana-ban van.

125. *Hadihajó*

Hosszú testű, alacsony merülésű, kétsorevezős hajó. Könnyen irányítható, gyors mozgású. A hajótesten visszahajlított hajóorr, ezen helyeztek el egy lengő faltörő kost. A fedélzet két szélén erkély, itt küzdöttek a harcosok az ellenséggel. A hajó farában a parancsnok kabinja, fölötte a hadijelvények és a lobogó. (Milano, Museo della Scienza e della Tecnica)

126. *Faltörő kos – Lövedéket hajító gép*

A vasfejű, vastag gerendát arra használták, hogy rést üssenek vele az ellenséges erődítmény falán. A szerkezet hengereken gurult, a tető alatt két csapat mozgatta. A hajítógép kb. 40 méter magasra és 30 m távolságra tudta röpíteni a súlyos köveket. Magas falak által védett célokra lóttak vele. (Museo della Civiltà Romana)

127. *Római hadijelvények*

Minden régiónak megvoltak a maga jelvényei, és a katonák erősen törekedtek arra, hogy ezek ne jussanak az ellenség kezére. A képen jobbról lobogót látunk Minerva Victoria kis szobrával, baloldalt sasos jelvény, középen pedig egy császárkori cohors (kisebb egység) kitüntetések jelzésével díszített jelvénye. A jelvényt egy katona vitte, ő volt elsősorban felelős a jelvényért. (Museo della Civiltà Romana)

128. *Őrtorony a római határon (Rekonstrukció)*

Ilyeneket főleg olyan pontokon építettek, ahol a határt nem védte fal vagy sánc, vagy ahol mindezek ellenére gyakran lehetett támadástól tartani. Az őrség nappal vörös zászlókkal, éjjel fáklyákkal riasztott. (Museo della Civiltà Romana)

129. *Késztrus, közsörűs*

A domborművek az ostiai Múzeumból valók. Némi képet adnak a korabeli iparos üzletről.

130. *Ezüstkorsó aranyozott juharfalevelekkel*

A kancsó az ún. hildesheimi kincsleletből származik és Berlinben őrzik.

131. *Világítótorny képe mozaikon*

Ostia, Róma kikötővárosa, középpontjában van a corporatiok, iparos- és kereskedőtestületek tere, melyen üzleteik, irodáik voltak. Itt vannak a hajózási társaságok üzletei is, azok padozatát díszítik ezek a mozaikok. A hajózásban már akkor is fontos szerepe volt a világítótornyoknak, melyek rendszerint kikötők bejáratát jelezték. A leghíresebb az alexandriai pharos volt, ennek a neve vált fogalomná. A világítótornyokban fákiyafényt használtak, az őrnek kellett gondoskodnia a megfelelő világításról.

132. *Teherhajó makettje*

133. *Utazókocsi*

A birodalom nagysága megkívánta az állandó utazást mind a közigazgatást, mind a kereskedést intéző emberektől. Szükség volt erre a katonaságnál is. Miután hosszabb utak megtétele lóháton igen fárasztó volt, alkalmazták a kényelmesebb, jól rugózott, nem egyszer párnázott kocsikat. A lovakat a postaállomásokon lehetett váltani. Az utazás így is fáradtságos, hosszadalmas, sőt gyakran veszélyes vállalkozás volt még Itálián belül is, hát még a provinciákba!

134. *Teherhordó hajó képe*

Jóval szélesebb, mint a hadihajó, merülése is nagyobb, ezért lassúbb is.

135. *Aranypénzek a császárság korából*

A pénz (pecunia) elnevezése még a cserekereskedésre utal (pecus = marha). A köztársaság korában ezüst- és rézpénzt használtak, az aranypénz a császárságban jött forgalomba. Az arany, az aureus $6/25$ -e volt az ezüst denarius, s az megfelelő 16 réz as-nak. Rézpénz volt még a sestertius (4 as), a tripondius (3 as), a dupondius (2 as), a semis (0,5 as) és a quadrans (0,25 as). Az aranyak és az ezüstnek megvolt a nemesfémértéke, később mindkettő veszített értékéből. Az állami pénzeket kívül verték a provinciákban is pénzt. A nemesféméből készült pénzeket a császár rabszolgái verték, a rézpénzeket az ún. tresviri monetales testület. (Museo della Civiltà Romana)

136. *Fémlemezekkel borított vasláda*

Pompejiben őrizték benne a pénzt (Nápoly, Régészeti Múzeum). Valóságos páncélszekrény.

137. *Játszó gyerekek (Domborművek)*

Az egyikken karikával játszanak, a másikon egymás nyakába ülve, csatáznak, lövedékeik diók. (Róma, Lateráni Múzeum)

138. *A Colosseum belseje*

A Colosseum, a Flaviusok korában épített amfiteátrum, gladiátori küzdelmek színhelye volt. Rómának egyik legkedvesebb szórakozása volt az erre a célra kiképzett rabszolgák harci játékaiknak megtekintése. A gladiátorok nemcsak egymás, hanem vadállatok ellen is küzdhettek. Ez a büntetés egyik neme is volt, ítéltettek valakit erre a küzdelemre, mint ahogyan ítélték is igen sok keresztényt. Tartottak hajós csatákat is a Colosseumban.

A Colosseumban 45.000 ülőhely és 5.000 állóhely volt, de sokszor ez is kevésnek bizonyult. A porond 3.600 m² területű. Az ülőhelyek első sorai magasan a porond fölé emelkedtek, hogy a közönség védve legyen a vadállatoktól. A consulok, a szenátorok és a lovagok külön kapun közelíthették meg a nézőteret és elkülönített helyük is volt. A küzdelemben elesettek testét egy külön alacsony kapun szállították ki. A Colosseumot i. sz. 80-ban avatták fel száz napig tartó játéksorozattal.

139. *A Circus Maximus makettje*

A Circus Maximus kocsiversenyek színhelye volt. A kocsik két kerékre szerelt könnyű lédák voltak, amelyeket a hajtó a testsúlyával egyensúlyozott. A kormányrúdhhoz két ló volt befogva, melléjük még egy-egy, így alakult ki a négyesfogat. A Circus Maximusban 150.000 nézőnek volt hely. A versenyekre fogadásokat kötöttek. A pálya 80 méter széles volt, egyszerre négy kocsi futhatott. Gyakoriak voltak a halálos szerencsétlenségek. A kocsiversenyeket nagyon kedvelték. A hajtók, az aurigák, olyan népszerűségnek örvendtek, mint ma egy-egy híres labdarúgó, csoportjainak, akik megkülönböztető színű ruhákat viseltek, éppúgy megvoltak a fanatikus hívei, mint egy-egy labdarúgócsapatnak. (A makettek a Museo della Civiltà Romana-ban találhatóak.)

140. *Kocsihajtók*

Kék, zöld, fehér és vörös ruháik voltak, később politikai pártok is átvették ezeket a színeket. (Róma, Nemzeti Múzeum)

141. *Larok*

A Lares a családi ház és birtok védő istenségei, tőlük függ a család anyagi jóléte. Minden római házban volt kis szentélyük, melyben szobraikat őrizték. Ha a család új lakóhelyre került, új larokat kapott, míg a penateseket vitte magával.

142. *Közkönyvtár makettje*

A Traianus építette fórumon a törvénykezésre szolgáló Basilica Ulpia mellett két oldalt álltak a könyvtárak, egyik a latin, a másik a görög nyelvű művek számára. Az első közkönyvtár ötlete Caesartól származott, de csak Augustus valósította meg. Traianus könyvtárai is nyilvánosak voltak. A képen az egyik könyvtár makettje. (Museo della Civiltà Romana)

143-144. *Pergamentekercsek, viasztáblák, fedélbe kötött pergamenkönyvek*

Rómában a rövid használatra szánt dolgokat viasztáblákba karcolták be, majd elsimították újból a viaszt, ha a feljegyzés feleslegessé vált.

Maradandónak szánt dolgokat viszont az egyiptomi papiruszból készült anyagra írtak, illetve inkább festettek. A papiruszt tekercskekbe illesztették össze, s ezeket tokokban tartották. Az i.e. II. sz. eleje óta azonban egyre inkább tért nyert a Pergamonban marhabőröből készített anyag, a pergamen, mely tartósabb és olcsóbb volt a papirusznál. Rómában az időszámításunk kezdete körül terjedt el. Eleinte pálcára csavart tekercsként használták, hasonlóan a papiruszhoz, később hajtogatták, fűzetformát alakítottak ki, és azt fából vagy bronzból készült fedelek közé fogták.

(A papirusztekercskek a Museo della Civiltà Romana-ból, a pergamenek kötése a római Nemzeti Múzeumból valók.)

145. *Római ifjú viasztáblával és tróveszövevel (Mozaik)*

(Nápoly, Régészeti Múzeum)

146. *Iskolamester tanítványaival*

A dombormű galliai, ezért vannak a rajta látható személyek melegebb ruhában és zárt bőrcipőben. Az oktatás nem volt állami feladat Rómában, a családok maguk fogadtak tanítót, vagy több család együttesen. Sokszor felszabadított rabszolgák vállalkoztak erre a feladatra, vagy bevándorolt görögök. A tanítás megbecsülése a tanított dolgoktól függött. Az elemi ismereteket oktatókat gyengébben fizették, mint pl. a szónoklást vagy filozófiát oktatókat. A számolás oktatásáért is jobb fizetség járt, mint az írásért vagy olvasásért. Az iskolákban gyakori volt a testi fenyítés. A jutalmazás: édesség, sütemény adása, természetesen a kisebb tanulóknak.

147. *Orvosi műszerek Pompejiből*

Egy Pompeji-beli házban találták ezeket a műszereket. (A házat az orvos házának nevezik.) A görög sebészek technikája Rómában is elterjedt. Legtöbbször görög orvosok dolgoztak Rómában is, de voltak az orvostudománynak latin művelői is, pl. Tiberius császár uralkodása idején élt Celsus, aki orvosi könyveket is írt. Megszervezték a római hadsereg orvosi ellátását is. Mindemellett tág tere volt a népi

orvoslásnak, a babonának, sőt a vallási kultusszal kapcsolatos eljárásoknak, akár csak a görögöknél. Róma első kórháza is Aesculapius szentélyében volt, a Tiberis szigetén.

148-149. Szemorvos, vizsgálat közben

Gyógyszerműhely, fogadalmi tábla a gyógyulásért, a hallás visszanyeréséért. (Dombormű)

(L. az előbbi megjegyzéseket.) (Ravenna, San Vittore-templom, épinal-i Múzeum és Museo della Civiltà Romana)

150. Venus és a kis Amor (Falfestmény)

Az előkelő házak falain sokszor fordulnak elő architektónikus keretben mitológiai tárgyú falfestmények. Ilyenek ezek is. Venust Róma nemcsak mint a szerelem istennőjét tisztelte (eredetileg ugyan a konyhakert termékenységének a szel-leme volt az itáliai hitben), hanem az Aeneas-monda alapján mint a római nép őspanját is. A kép a stabiae-i házból származik, (Nápoly, Régészeti Múzeum)

V. IRODALOMJEGYZÉK

A legfontosabb felhasznált művek

1. Óskor

- a/ Panyik István – Sallai Sarolta: Stonehenge
Corvina, Bp. 1975.
- b/ Josef Wolf – Zdenák Burián: Az őskori ember
Gondolat, Bp. 1981.
- c/ J. Jelinek: Das grosse Bilderlexikon des Menschen in der Vorzeit
Prága, 1972.
- d/ F.P. Korovkin: Az ókor története
Moszkva, 1970.
- e/ Die Reise in die Vergangenheit
Georg Westermann, 1978.
- f/ Japán Világtörténet
Tokyó, 1980.
- g/ Gáborné Csánki Vera: Az ősemlék Magyarország
Gondolat, Bp. 1980.
- h/ Zeiten, Völker und Kulturen I.
Wien, 1977.

2. Ókori Kelet

- a/ Világtörténet képekben
Gondolat, Bp. 1972.
- b/ Varga Domokos: Ős Napkelet
Móra, Bp. 1973.
- c/ Kurt Lange: Ägyptische Kunst
Atlantis Verlag, Zürich-Berlin, 1939.
- d/ Die grosse Enzyklopädie der Malerei
Herder, Freiburg – Basel – Wien é.n.
- e/ Hans Kayser: Thébának száz kapuja volt
Gondolat, Bp. 1969.
- f/ Ilse Seibert: A nő az ókori Keleten
Corvina, Bp. 1975.
- g/ Mode, Heintz: A nő az indiai művészetben
Corvina, Bp. 1970.
- h/ Baktay Ervin: India művészete
Corvina, Bp. 1963.

- j/ The Unesco Courier
Párizs, 1979/32. sz.
- k/ Cristiane Desroches – Noblecourt: Tutanhamon
Corvina, Bp. 1966.
- l/ Miklós Pál: A sárkány szeme
Bp. 1973.
- m/ Világtörténet (szerk. J.M. Zsukov)
Kossuth, Bp.

3. Görögország

- a/ A klasszikus Athén (Tutto su Atene classica)
(Ford. Lontai László)
Corvina, Bp. 1970.
- b/ Breve, Helmut – Gruben, Gottfried: Griechische Tempel und Heiligtümer
Hirmer, München, 1961.
- c/ Égeiszkoé iszksztvo
Moszkva, 1972.
- d/ Die Welt der Antika. Kulturgeschichte
Griechenlands und Roms (Hrsg. von Michael Grant)
Droemer – Knaur, München – Zürich, 1964.

4. Róma

- a/ Az antik Róma (Tutto su Roma antica)
(Ford. Lontai László)
Corvina, Bp. 1967.
- b/ Castiglione László: Római művészet
Corvina, Bp. 1971.
- c/ A római művészet világa
Gondolat, Bp. 1974.
- d/ Ürögdi György: A régi Róma
Gondolat, Bp. 1967.
- e/ Aurigemma: Les thermes de Diocletian et le Musée National Romain
Róma 1960. Ist. Poligr.
- f/ Becatti Giovanni: Scavi di Ostia
Róma 1961. Ist. Poligr.
- g/ Calza – Becatti: Ostia
Róma 1959. Ist. Poligr.
- h/ Calza – Nash: Ostia
Firenze 1959. Sansoni
- j/ Fropa: L'arte di Roma e del mondo Romano
Torino 1961. Unione Tipografica Editrice Torinese

VI. FELHASZNÁLHATÓ EGYÉB AUDIOVIZUÁLIS ISMERETHORDOZÓK

Az idők tanúi: a művészetek c. rádióvízió program (140 perc hanganyag, 85 db diakép, módszertani ajánlás, tanulmánykötet), amely az őskor és az ókor művészetével foglalkozik.

Részletesen:

Az őskor művészete
Mesterművek az istenkirályok birodalmaiban
a/ Mezopotámia
b/ Egyiptom
A klasszikus Athén művészete
A hellénizmus művészete
A caerei síroktól a Colosseumig
Katakombáktól a Hagia Sophiáig

Szerkesztők: *Balogh Jenő*
Sándor Györgyné
dr. Utasi István
dr. Waczulik Margit
dr. Zibolen Endréné

Készítette: *Magyar Rádió*
Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Országos Oktatástechnikai Központ
Tanért

Beszerezhető: *Budapest, VI. Népköztársaság útja 12.*
(Tanért)